

Adatok a Székely Nemzeti Múzeum két világháború közti néprajzi kutatásszervező tevékenységéhez

LÜKŐ Gábor emlékének, akit már nem sikerült felkeresnem

(Kivonat)

1929–34-ben a Székely Nemzeti Múzeum nem csupán szabadtéri múzeumi részlege megteremtésében jeleskedett néprajzi téren, de jelentős kutatói és kutatásszervezői tevékenységet fejtett ki. A forrásközlés több jelentős néprajztörténeti újdonsággal szolgál. 1929-ben nagyrészt a múzeum biztosította DOMOKOS Pál Péter úttörő, monumentális munkájának (**A moldvai magyarság**, 1931) anyaggyűjtését, és DOMOKOS használt elsőként ott ilyen célra fonográfot. A magyarországi szakmával való szoros együttműködés keretében a múzeum volt LÜKŐ Gábor nagyjelentőségű moldvai kutatásainak a romániai bázisa – a sepsiszentgyörgyiek segítségét finn kolléga segítségével is igénybe szándékozták venni. A Múzeumot a sok tekintetben hasonlóan nehéz körülmények között dolgozó román rokonintézmények is nagyra értékelték. A Szilágyságtól a Dnyeszteren túlig nyújtott támogatást kutatóknak. TÓKÉS Béla esetében a fiatal néprajzost éppenséggel a csendőrségről kellett kimenteniük, ami az anyagiak és a szakemberek hiányán túl a korabeli szakmai munka más akadályaira is rávilágít.

Az első világháború előtti erdélyi magyar néprajzkutatás ma is számos meglepetést tartogat,¹ a két világháború közötti romániai magyar néprajzkutatás története pedig egyenesen feldolgozatlanul tekinthető. Ebben minden bizonnyal annak is szerepe van, hogy ekkor kevés magyar vonatkozású néprajzi munka történt, pl. a szokhoz viszonyítva.² Szórványos, esetleges eredményeket pedig fel lehet sorolni, értékelni is lehet egyenként, de az önmagában összegezhetetlen anyag marad. Valóban ennyit mondhatunk a „romániai magyar” néprajzi szakma első évtizedeiről, vagy a kérdésselvetésben is hiba van valahol? Dr. KÓS Károly megállapítása tanulságos, és talán egyben a válasz lehetőségét is felkínálja. Az erdélyi magyar néprajzkutatás útja, írja, csak szaggatott vonal vagy pontsor, gyalogösvény és bűvópatak. Nem beszélhetünk folyamatról, csak esetleges újrakezdésekről, nincs történelme, csak sorsa. Sorra idézi ORBÁN Balázst, HERRMANN Antalt, OROSZ Endrét, HAÁZ Rezsőt, VÁMSZER Gézát – hiába keresi a munkásságukat összekötő fonalat, amelynek végére a saját nemzedékét is odaképzheti.³

Nem számítva azokat, akik csak *bekutatnak* Erdélybe (mint HERMAN Ottó, JANKÓ, SZINTE, SEMAYER és BELULESZKO, BARTÓK, GYÖRFFY, VISKI, MILLEKER), nézzük, kiket *nem* említett ebben az írásában az elődök közül. KRIZA, NAGY Géza és HUSZKA, SZTRIPSZKY, LÁSZLÓ Ferenc, BALÁZS Márton és ROEDIGER Lajos, SZILÁDY Zoltán, ROSKA Márton, DOMOKOS Pál Péter, KONCSA Samu, HERPEI János. Négyük a Székely Nemzeti Múzeum őre-igazgatóőre-igazgatója volt (HEREPEI a kolozsvári EKE-néprajzi múzeumé is), ROEDIGER igazgató-választmányi tagja, HUSZKA, BALÁZS, ROSKA pedig külső munkatársa. De igazgató-választmányi tagja volt VÁMSZER, és külső munkatársa HAÁZ is. ORBÁN több rendben részese volt fejlesztésének, és a múzeumra szándékozta hagyni eredetileg **A Székelyföld leírása...** kéziratát. HERRMANN és OROSZ ugyancsak kapcsolatban állt a Múzeummal, ahogy DOMOKOS és SZILÁDY is.

*Budapest, THALY Kálmán 52, III/3, H-1096

Hadd ne soroljuk a térségben kutató kevésbé ismert szakírókat, mint HEGYI József, KERESTÉLY József. Ami a másik vállalt indítást, a falukutató mozgalmat illeti, itt dokumentálhatóak a BÁNYAI János, valamint a KACSÓ Sándor szervezte monografista akciók. Dr. KÓS Károly saját nemzedékéből másrészt a sepsiszentgyörgyi múzeumhoz kapcsolódik BALASSA Iván, GAÁL Károly, VAJDA László indulása. A Múzeum ekkori szakmai súlyát illetően az indulásában úgyszintén sokban ide kötődő FARAGÓ József korabeli véleménye megkívánlandó.⁴ Maga dr. KÓS Károly is Sepsiszentgyörgyön végezte a középiskolát, akkor, amikor ott a legintenzívebb munka folyt (Balasagymattal holtversenyben az első magyar állandó szabadtéri néprajzi múzeumi részleg kezdetei, KONSZA Samu nagy háromszéki gyűjtése KÓS iskolatársaival). És az édesapa, aki ide hozta, a múzeum épületeit tervező másik KÓS Károly, akinek hagyatékából is annyi mindent engedett át a sepsiszentgyörgyieknek épp ő, a fia?

Talán ez az egyik magyarázat, hiszen ismert dolog, hogy a két ugyanazon (nagy)nevű KÓS Károly között volt apa és fiú közötti feszültség. Azt pedig az apa mondta ki 1930-ban, hogy mi a Székely Nemzeti Múzeum: „az erdélyi magyarság kizárólagos tulajdonában lévő egyetlen és igazán élő, sőt határozottan fejlődő kulturális intézménye... ez a múzeum ma egyetlen realitása nemcsak a székely, de az egész romániai magyar kultúrának”.⁵ Itt kereshetjük a másik okot. A második világháború előtti erdélyi magyar néprajztudomány történetét is Kolozsváron (nem) írták meg: a felejthetetlen város igézetében nem csoda, hogy máig tartja magát az Erdélyt fővárosával tévesztő reflex. De a két világháború között, amikor Kolozsvár magyar intézményeit, már csak presztízs-kérdésből is, elnyelte az új impérium, valóban egyetlen nagy magyar közgyűjtemény és tudományos intézmény maradt talpon a megnagyobbodott Romániában: a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum.

Ez az egyedüli pont, ahonnan időben folytonos intézményi irattár biztosít rálátást a történetre. A Múzeum számos esetben irányító és

támogató funkciót is ellátott, élén messzire tekintő, nagyformátumú, tudós vezetőivel, de emellett olyan támaszpontot jelentett, amelyre az anyaországi szakma is bízton számíthatott a határon túli terület kutatásában. A magyar tudományos elit nagyrészt Kolozsváron élt (és onnan vándorolt ki esetenként, mint ROSKA), de ott inkább csak publikálásra és ismeretterjesztésre szervezhették. Kutatást szervezni intézményes háttér szükséges, és pl. ROSKA Mártont is a Székely Nemzeti Múzeum segíthette, kéreztethette székelyföldi anyagot kutatni kolozsvári munkahelyéről, az egykori EME-régiségtárra települt román ókortudományi intézetből. Dr. KÓS Károlynak igaza van: a kolozsváriak két világháború közti útja csak sors, és nem történet, de ez csak annyit jelent, hogy ennek a néprajztörténeti fejezetnek az előmunkálatait máshol is meg kell írni. A következő forrásközlés mindössze azt a Székely Nemzeti Múzeumot próbálja visszaemlíteni a szakmai köztudatba – az említett előmunkálatok egy töredékeként –, amely a térség néprajzi kutatását a Szilágyságtól a Dnyeszteren túlig segítette.

2. DOMOKOS Pál Péter, 1929

DOMOKOS Pál Péter (1901–1992) már életében legendává nőtt. VARGYAS Lajost idézve, csak egyetérthetünk méltatásával, ő volt az első úttörője a moldvai magyarság szisztematikus, 20. századi kutatásának, valóságos divatot teremtett vele, másrészt ő fedezi fel igazából a 18. századi régi magyar zenét. **A moldvai magyarság**⁶ monumentális munkája. 1987-es, 5. kiadásának előszavában a szerző maga vall megszületésének körülményeiről és későbbi sorsáról. Hazatérve első, 1929-es moldvai útjáról, hiába próbálkozott könyve kiadásával a különböző, kiadóval is rendelkező felekezetek, politikai pártok illetékeseinél, a moldvai kérdés senkit sem érdekelt, még a tudományos fórumokat sem. Végül a csíkszeredai nyomdász PÉTER Ferenc vállalta, és 500 példányban, a szerző költségén jelent meg 1931-ben. Könyvárusi forgalomba nem került, maga postázta és terjesztette. Viszont váratlanul élénk visszhangja támadt, előbb

Pesten, majd Erdélyben is. Több mint ötven méltatása jelent meg, köztük HERCZEG Ferenc vezércikke a *Pesti Hírlapban*. Ezt követően a Magyar Tudományos Akadémia jelentősebb pénzösszeget honorálta munkáját, ami lehetővé tette második moldvai útját. A csaknem változatlan 2. kiadást VENCZEL József gondozta (Kolozsvár, 1934), és ezúttal is saját költségen, 1000 példányban jelent meg. A 3. és 4., szintén kolozsvári kiadás már 3-4000 példányos.

DOMOKOS Pál Péter értékét nem csorbítja, a Székely Nemzeti Múzeumot viszont megilleti a kiegészítés: a jeles néprajzkutató a könyvet megalapozó első, 1929-es moldvai útját a Múzeum számottevő anyagi támogatásával végezte,⁷ a Székely Nemzeti Múzeum fonográfjával és az ugyanazon igazgató, CSUTAK Vimos vezette sepsiszentgyörgyi Székely MIKÓ Kolégium fényképezőgéppel. Szakíróvá avatásában is szerepe volt a múzeumnak: legelső közleményei egyikeként⁸, **A csíki énekeskönyvek** a múzeum 1929-es **Emlékkönyvében** jelenik meg. De maradjunk a fonográf mozzanatánál: mindedig egyöntetűen úgy tudta a szakirodalom, hogy az első fonográfós gyűjtést VERESS Sándor végezte moldvai magyarok között, 1930 nyarán.⁹ A most előkerült adatok bizonyossága szerint ebben ugyancsak DOMOKOS Pál Péteré az elsőség.

DOMOKOS szorosabb kapcsolatának kezdetét a Székely Nemzeti Múzeummal pontosan meg tudjuk állapítani, CSUTAK Vilmos és NAGY Imre¹⁰ levelezéséből. A zsögödi festőművész ajánlotta CSUTAK figyelmébe, 1929 nyarán, amikor még, úgy tűnik, Bukovinában kívánt volna gyűjteni. NAGY Imre nagy nyereségnek, ritka alkalomnak látná, ha CSUTAK állást tudna biztosítani a fiatal tanítónak, és lehetőséget adna neki kutatómunkát végezni **(1.1.)**. DOMOKOS hivatalos kérést nyújt be a múzeum igazgató-választmányának, támogatásukat kéri **(1.2.)**. CSUTAK már a következő napon postázza a fele összegnyi előleget **(1.4.)** a néprajzkutató két héttel korábbi megrendelésére **(1.5.)**. DOMOKOS ezzel egyidőben vállalja, hogy a gyűjtést követően fonográflemezai másodpéldányát és néhány értékebb fényképfelvételt átenged a Múzeumnak **(1.3.)**.

November 23-án veszi át a felszerelést **(1.6.)**, és december 4-én már csöböröcsöki utat követően jelez vissza Bákóból: a lemezek (a Brassóból egyenesen bákói címre rendelték) késnek. Mindazonáltal dolgozik, gyűl az anyaga, és nagyon szüksége volna már a további, kérvényezett támogatásra **(1.7.)**. Az egyezés során sajnos indulásból jelen van egy nézetkülönbség. Másként értették. DOMOKOS, aki gyakran, mint később írja, száraz kenyéren él kutatásai során, mecenatúrát keres, és annak tekinti a múzeum támogatását, ezt viszont a nehéz anyagi gondok között tevékenykedő tudományos intézménytől nem lehetett elvárni, ők bedolgozó munkatársként segíthették **(1.9.)**. CSUTAK 1929. december 3-i, NAGY Imréhez írt levelében említi, a képzőművészeti részlegük fejlesztésének az az akadálya, hogy „pl. DOMOKOS Pál Péter közös barátunknak már különböző címenek 21 000 lejt kifizettem a semmiből”, holott épp a Minervának is fizetnie kellene az **Emlékkönyv**ért, ami nehezen térül, stb.¹¹

Ha árnyék vetül is rá, kapcsolatuk nem szakad meg. CSUTAK 1931 tavaszán VÁMSZER Gézátt csendesíti jóindulatúan, miután annak viszonya megromlik DOMOKOSSal. Figyelemmel követik Sepsiszentgyörgyről a kutató második moldvai útját is,¹² és 1934–36-ban hosszan leveleznek. Felmerül, hogy DOMOKOS segítséget kérne **A moldvai magyarság** második kiadásához, 1934 végén gramofonlemezei és hozzávaló füzetei (valószínűleg átírások) találhatóak a múzeumban. 1935-ben DOMOKOS a fehérbörkésítés kézdivásárhelyi eszközeiről küld fényképfelvételeket (vonatkozó dolgozata az *Ethnographiában* fog megjelenni), és jelzi, érdemes volna a múzeumnak VAJIK Dénestől az egész eszköztárat megszerezni. 1936 áprilisában anyagi szorultságában bécsi kutatásainak anyagát kínálná fel megvételre,¹³ és kiadásra ajánlja fel TELEKI József 1799-es székelyföldi útleírását is, amelyet újabban fedezett fel.¹⁴

Nincs szerencsájuk egymással. Sepsiszentgyörgyön időközben más elsőbbségek merültek fel: 1936. évi legelső néprajzi feladatuk, írja neki CSUTAK, „a régen fedél alá hozott, de még több tekintetben ma is befeljezetlen menasá-

gi ház”, ezt kellene befejezni és bebútorozni, a delnei templom restaurálása mellett. Megoldást keres mégis, hogyan támogathatná a Múzeum hasznára is anyagilag: segítsen a Csíki ház bebútorozásában (a beszerzésben), engedje át ehhez a két néprajzi kiállításukhoz (csíkszeredai, csíksomlyói) készített jegyzeteinek idevágó részét, hogy megtakarítsanak egy alsíki utat. De CSUTAK egy hónap múlva halott.

2. LÜKŐ Gábor, 1931–33

LÜKŐ Gábor (1909–2001), a neves, szakmája által is korán elszigetelt etnográfus, a moldvai magyarság kutatásának is egyik legjelentősebb alakja, úttörője, az új évezred első esztendejében távozott közülünk. Moldvai gyűjtésének eredménye klasszikus munka – ez tisztázza pl. a moldvai csángók és a moldvai székelyek közötti különbséget –, a gyűjtésnek is irodalma van¹⁵.

LÜKŐ előbb 1932. május–augusztusban, majd 1933. január–áprilisban dolgozik Moldvában.¹⁶ A Sepsiszentgyörgyön megőrződött „LÜKŐ Gábor ügye” iratsomó a moldvai gyűjtéshez is számos adalékkal szolgál,¹⁷ a kapcsolatos erdélyi vonatkozások pedig még kevésbé ismertek. LÜKŐ Gábort tudniillik GYÖRFFY István, kutatásai kezdeténél fő szakmai támogatója, megbízója¹⁸ előbb CSUTAK Vilmoshoz küldi, a Székely Nemzeti Múzeumba (2.1.). VISKI Károly 1931. november 1-jén már azt írja CSUTAKnak, hogy LÜKŐ gyakran ír GYÖRFFYnek, és írta, hogy CSUTAK segítette, 1932. április 9-i levelében pedig CSUTAK ugyancsak VISKI útján üzeni GYÖRFFYnek, hogy LÜKŐ jelentkezett nála. A Budapest és Sepsiszentgyörgy közötti levelezésnek korábban is témája volt a moldvai kutatás, VISKI már 1930. szeptember 30-án azt jelzi CSUTAKnak, hogy VERESS Sándor közben visszatért, úgy hallja, szép eredménnyel. 1932. júniusban, mint már említettük, VISKI levele jelzi azt is CSUTAKnak, hogy DOMOKOS (újra) elindult Moldvába.

Sepsiszentgyörgy lesz az a romániai támaszpont, amelyre moldvai kutatásai során LÜKŐ is támaszkodik, ide küldik utána a támogatás nagyobb részét,¹⁹ amelyet CSUTAK tovább-

bít, illetve kezdetben saját pénzéből előlegez – Bukaresten át az elején kap pénzt, ezzel párhuzamosan.²⁰ Sepsiszentgyörgyre érkezik a gyűjtés eredménye is, hogy biztonságba kerüljön (2.4–17., 2.19–22., 2.25–28.). LÜKŐ rapszodikus levélíró, de az indulásában akár nem túl komolyan tűnő kapcsolat nemcsak felmelegedik, de kifejezetten személyessé válik. Szakmailag CSUTAK teljes súlyával a fiatal kutató mögé áll, véleményezi az Akadémia irányába LÜKŐ munkáját (2.6., 2.8.), a romániai viszonyokhoz való alkalmazkodásban gondos tanácsadója lesz (2.11., 2.13.), tájékoztatja a térségben folyó párhuzamos kutatásokról (DOMOKOS Pál Péter, VITA Zsigmond), illetve felhívja erre a figyelmét, közvetít az újabb induló csángókutatók irányából, mint VERESS Sándor (2.10., 2.28–29.). Leveleinek hangja egy idő után inkább már az atyai baráté, odafigyel a fiatal kutató magánéletére is (2.24., 2.26.).

LÜKŐ helyzete hasonló a vele egy időben Moldvában gyűjtő több magyar kutatóéhoz, ti. GUSTI²¹, BRĂILOIU²² román kutatásaiba bekapcsolódva hivatalos román támogatása is van (BALLA Pétert és VERESS Sándort ugyancsak támogatták BRĂILOIUék), ennek ellenére 1933. áprilisában őt is kiutasítják az országból – egy házigazdájának fia meggondolatlanul, levélben érdeklődik felőle a magyarországi revíziós politikáról – a levelet a csendőrségen olvashatja el.²³ LÜKŐ kapcsolata CSUTAKkal és a múzeummal nem szakad meg,²⁴ 1937-ben a moldvai gyűjtését feldolgozó, egy évvel korábban megjelent, ma már klasszikusnak számító munkáját is megküldi a múzeumnak. Ekkor már csak FELSZEGHI István és KERESZTES Károly köszönheti meg, az ügyvezető tanács nevében.²⁵ 1946-ban pár napra fordulhat majd meg Romániában, ahová utoljára – Moldvába is – 1956-ban jut el, egy hónapos ösztöndíjának köszönhetően. Az 1989. végi fordulatot követően kiállításanyaga végigjárja a székelyföldi múzeumokat, hogy végül – a kiemelt tárgykör tászoktetői feliratok szomszédságában, a gyergyószentmiklósi TARISZNYÁS Márton Múzeumban nyerje el végső helyét.

3. TÓKÉS Béla, Helmi HELMINNEN, Luise NETOLICZKA, 1933–34

A LÜKŐ Gábor-iratsomó lezárulását rövid időn belül újabb GYÖRFFY-megkeresés követi. A Néprajzi Múzeum igazgató-őre, aki épp most rendezti sajtó alá **A magyarság néprajza** első két kötetét, továbbra is szoros munkakapcsolatban áll CSUTAK Vilmostal és intézményével. 1933 nyarán készítik elő TÓKÉS Béla²⁶ szilágysági néprajzkutató útját. 1934 elején finn vendéghallgató készül segítségükkel keresni, finn állami megbízatásból egy a Budzsákba, a gagauz vidékre szakadt kis finn közösség nyomait (3.9–10.). Ezidőtájt fordul a Székely Nemzeti Múzeumhoz segítség végett a szász Luise NETOLICZKA is. Ő ekkor Romulus VUIA mellett dolgozik, a kolozsvári román néprajzi múzeum szakembere, ahová LÜKŐ is jelzi, hogy el szeretne jutni – ez a kapcsolat egy jelentős romániai múzeummal való egybevetésre kínál jó lehetőséget.

Kezdjük a TÓKÉS-üggyel. TÓKÉS Béla első CSUTAKhoz írt levele 1933. június végi. Arra számít, hogy MILLEKER Rezsőhöz csatlakozva juthat el Sepsiszentgyörgyre is. CSUTAKkal valószínűleg korábban szőtt terveik egyelőre esnek, GYÖRFFYnek mezősgéi és szilágysági anyagra van szüksége (3.1., 3.4.). CSUTAK megbízólevelet ad a fiatal kutatónak, aki azzal indul el gyűjteni (3.2–4.). A szükséges pénz is CSUTAK útján jut el a diákhöz (3.1., 3.3–4.). TÓKÉS Diósadról jelentkezik először, beszámol addigi útjáról (3.5.). A második, krasznai jelentkezés már a Székely Nemzeti Múzeum igazgatójához intézett segélykérés: Désházán letartóztatták, és hadbírságra akarják vinni, mert miniszteri engedélyre lett volna szüksége a gyűjtőúthoz. Az eset jellemző, és sok mindent megmagyaráz, miért is volt olyan szegényes a magyar néprajzi kutatás a két világháború közötti Erdélyben. Ezúttal azt láthatjuk konkrét példán, mit jelent, hogy a huszonkét éves új impérium alatt Erdélyben gyakorlatilag folytonos ostromállapot volt. Következő évben LAPEDATU miniszter még azt is rendeletileg tiltja meg, hogy külföldi tudós akár nyilvános gyűjteménybeli,

kiállított anyagot fényképezzen, rajzoljon le. Térjünk vissza a sajátos és jellemző „nemzeti tudományosság” kérdéséből TÓKÉS Bélához, akit gyalog kísérnek a csendőrök faluról falra, rekonstruálni addig megtett útját (3.6.).

Időközben a zilahi református lelkész, Kádár Géza is megkísérel lépni – sikertelenül – a balszerencsés néprajzos ügyében, és erről CSUTAKot is értesíti. Azt tanácsolja, a saját megyéje prefektusától próbáljon közbenjárást kérni (3.7.). Párhuzamosan KÁDÁR Gézának küldött válaszával, CSUTAK ennek megfelelően a háromszéki prefektushoz fordul, eszközölné ki a teológus diák szabadonbocsátását: a fiú az ő megbízásából fényképezett és gyűjtött néprajzi adatokat, mikor a zilahi csendőrök letartóztatták (3.8.). Ez a közbenjárás szerencsére sikeresnek bizonyul. Az 1933. augusztus 23-án elkobzott tárgyakat is CSUTAK próbálja felvenni, a kolozsvári Haditanácstól (!), TÓKÉS Béla szeptember 20-i felsődetreheimi meghatalmazása alapján. Hat doboz filmről, jegyzetekről, két könyvről, fényképekről és egy Szilágys megye-térképről van szó – ez már kevésbé sikerül (3.10.).

Harmadik 1933–34-es ügycsomónk, amely a Székely Nemzeti Múzeum és külső néprajzos szakember kapcsolatára vonatkozik, nem érinti közvetlenül a múzeum kutatósszervező tevékenységét, annál fontosabb annak megítélését és háttérbiztosítását illetően. Lujza (Luise) NETOLICZKA, a kolozsvári román néprajzi múzeum muzeológusa, aki majd kitelepedik Németországba, 1932 júliusában látogatja meg a Székely Nemzeti Múzeumot, és ez alkalommal ott szakmai munkát is végez: CSUTAKék kérésére részben átrendezi a néprajzi kiállítást. 1932. december 3-án dedikálja a berlini *Museumkunde* különnyomatát: múzeumát bemutató dolgozatát. Egy év múlva NETOLICZKA hivatalos igazolást kér CSUTAKtól a Múzeumban végzett munkájáról, amit meg is kap minden további nélkül. CSUTAK, aki korábban is írt neki (vö. 3.11.) egy rendkívül meleg hangú kísérőlevélben jelzi, hogy szívesen alkalmazta volna az igazolást célszerűbbre is, ha tudja, hol és mivégre szükséges. Üdvözli igazgatóját, Romulus VUIA-t (kapcsolatuk jó, később HAÁZ Sándort is próbálják bea-

jánlani hozzá). Örülne, ha tájékoztatná a kolozsvári néprajzi múzeum anyagi helyzetéről és újabb fejlődéséről, illetve főleg arra kíváncsi, milyen szakirodalom segítségével dolgoznak (hazai és külföldi néprajzi művek), melyek a leggyakrabban forgatottak, melyek a legfontosabbnak tartottak, amelyeket a Székely Nemzeti Múzeumnak is beszerezni javasolna.

Figyelemreméltó, hogy a levelezés magyar nyelvű, és NETOLICKA még azt is jelzi, hogy a kért igazolás is megfelel magyarul. 1934. februári leveléhez három tucat cédulát mellékel, a kért címeikkel, csillaggal megjelölve a legfontosabbnak tartottakat, zömük a húszas évekből van, és nagyobb részük német szakirodalom (NETOLICZKA is németül közöl), bár akad mellettük számos francia, néhány román munka, illetve egy-egy magyar (BÁTKYtól) meg angol. De a levelezésből két dolog igazán lényeges a mi szempontunkból – ezért is tartjuk fontosnak itt közzétenni. Egyik, hogy NETOLICZKA és szakmai kapcsolatai számára a Székely Nemzeti Múzeum véleményezése megfelelő szakmai súlyt képviselt. Másik, hogy az államilag támogatott, és a magyarországi néprajz által is komolyan méltányolt kolozsvári román néprajzi múzeum sok tekintetben a sepsiszentgyörgyiekénél is rosszabb helyzetben volt. Gyakorlatilag csak az alkalmazottakat tudta fizetni, illetve a folyó irodai, fűtés stb. költségeit. Szakirodalom beszerzésére nem voltak keretei. Ennek fényében tudjuk igazán megbecsülni a Székely Nemzeti Múzeum ilyen szempontból is gazdag könyvtárát, és azokat az erőfeszítéseket, ahogyan versenyképesek próbáltak és sok esetben tudtak is maradni, nemkülönben az anyaországi kollégák segítségét, amellyel ez megvalósulhatott.

Melléklet

1. DOMOKOS Pál Péter, 1929

1.1.

NAGY Imre CSUTAK Vilmosnak
Zsögöd, 1929. július 1.

Kedves Barátom!

Mielőtt Péterrel beszélhetek, annyit előre is megjegyzek, hogy soha ilyen jó alkalom számodra és a múzeum részére nem kínálkozott, mint Péter az ő szemléjében. (...) ²⁷ a fájának és az emberiségnek soha el nem múló anyagot gyűjthetnek össze. Azt ajánlom: D(OMOKOS) Pétert kapcsold le a múzeum részére, s legalább egy évig hadd, hogy gyűjtse össze a bukovinai anyagot (ének, tájszólás, mese, iparművészet stb.). Azután mindenképpen, ha tudod, ott elhelyezni. ²⁸ Ilyen alkalom soha nem fog kínálkozni. Benned megvan a felfedező és hasznosító erő, éljtek vele. Itt küldöm e néhány fametszetet. Tudassál Péter által, ²⁹ hogy hogyan sikerültek a fényképek, és mit csináltál a kiállítás ³⁰ érdekében. Üdv. Amihelyt tudok, lemegyek.

NAGY Imre

1.2.

DOMOKOS Pál Péter a Székely Nemzeti
Múzeum Igazgatóságának ³¹
Sepsiszentgyörgy, 1929. november 18.

Mélyen tisztelt Igazgatóság!

A székely népének szépségeiről és azok gyűjtésének fontosságáról KODÁLY Zoltán és BARTÓK Béla értekezett.

A székely nép közvetlen szomszédságában élő és a székely néppel minden kétséget kizárólag rokon csángók dalait tanulmányozni tűztem életem céljául.

Mély tisztelettel kérem e nagy munkámhoz a Székely Nemzeti Múzeum anyagi támogatását.

E támogatásnál egy fényképezőgépre, egy felvevő fonográfra – a hozzájuk való szükséges felszereléssel – és pénzbeli segítségre gondolok.

Tiszteletteljes kérésem megújítva vagyok a Tekintetes Igazgatóságnak nagyrabecsülője:

DOMOKOS Pál Péter
tanár

1.3.

DOMOKOS Pál Péter a Székely Nemzeti Múzeum Igazgatóságának³²
Csíkszereda, 1929. november 19.

Mélyen tisztelt Igazgatóság!

Folyó hó 18-án kelt beadványomhoz az alábbi sorokat mély tisztelettel mellékelem:

A székely néppel rokon moldvai csángóságnál szerzett fonográflemezek duplikátumát, valamint az érdekesebb fényképfelvételekből néhány lemezt ellenszolgáltatásul a múzeumnak adok.

Amennyiben a Tekintetes Igazgatóság a csángóság között található érdekesebb szőtt dolgokból, festékekből, bútorközből néhány példányt be akarna szerezni, úgy erre a célra is tisztelettel kérek egy kisebb összeget.

Soraim megszívlelését kérve vagyok tisztelőjük:
DOMOKOS Pál Péter
tanár

1.4.

CSUTAK Vilmos a „Comercia”-nak (Braşov)
Sepsiszentgyörgy, 1929. november 19.

Hivatkozással folyó év nov. 7-én DOMOKOS Pál Péter úrnak Csíkszeredába küldött levelére, tisztelettel értesítem, hogy a kérdéses megrendelés a Székely Nemzeti Múzeum megbízásából történt, s ezért a kérdéses lemezek vételárának felerészében 2500 lejt a mai postával nagybecsű címére megküldöttem.

Egyúttal kérem, hogy a lemezeket szíveskedjék nevezett DOMOKOS tanár úr használatára DAZBEK Géza CFR-pénztáros úr címére Bacău (Gara) megküldetni, a végleges nyugtát pedig annak idején a Székely Nemzeti Múzeum részére kiállítani és megküldeni, hogy amihelyt a lemezek megérkezésétől értesítést veszek, a vételár másik részét is kifizethessem.

Teljes tisztelettel:
CSUTAK Vilmos
a Székely Nemzeti Múzeum igazgatója

Mellékelve:

1.5.

„Comercia” Agentur & Comission
DOMOKOS Pál Péternek
Brassó, 1929. november 7.³³

Nagyságos DOMOKOS Pál Péter úrnak
(Csíkszereda)

Köszönettel vettük folyó hó 4-én kelt szíves megrendelését, és tisztelettel kérjük, tekintve, hogy nekünk is előre kell az összeget beküldeni – címünkre mielőbb 50%-ot, illetve 2500 lejt beküldeni, hogy a

kért lemezeket megrendelhessek. Tekintve, hogy ezek a lemezek külföldről érkeznek, megrendelés után pár hetet fog eltartani, míg azok megérkeznek.

Becsés küldeménye elvártában jegyzünk teljes tisztelettel
(olvashatatlan aláírás)

1.6.

DOMOKOS Pál Péter elismervénye a Székely Nemzeti Múzeum irányába³⁴
Sepsiszentgyörgy, 1929. november 23.

Elismervény

Alulírott elismerem, hogy a Székely Nemzeti Múzeum tulajdonát képező N. 3791 számú felvevő gépet a hozzávaló gramofon szerkezettel és 2 db. lemezzel kölcsönképpen tudományos használatra átvettem.

DOMOKOS Pál Péter

1.7.

DOMOKOS Pál Péter CSUTAK Vilmosnak
Bakó³⁵, 1929. december 4.

Kedves jó Igazgató Úr!

Találkozásunk óta nagy területeket bejártam. Csöböröcsökön is voltam. Kár, hogy a pénzihiány miatt hosszabb időt ott nem tölthettem. Az esős idő miatt fényképet sem csinálhattam. Bakóban vagyok. Vettem egy szobát, és itt élem csendesesen a napjaimat. Innen járok a kicsi falukba. Igen sok érdekes, jellemző dolgot látva. Nótáim gyűlnek, fényképeim szaporodnak. Igen sokszor gondoltam Reátok, de alkalmam nem volt az írásra. A lemezek még mai napig sem érkeztek meg. Nagyon nélkülözöm.

Beadványomra vonatkozólag igen szépen kérek, írjal valamit. Holnap, csütörtökön reggel Gaicsánára megyek.

Igaz nagybecsüléssel küldöm kézcsókom és üdvözlőmet
Péter

1.8.

DOMOKOS Pál Péter CSUTAK Vilmosnak
Bakó³⁶, 1929. december 4.

Kedves jó Igazgató Úr!

Idemellékelve küldöm a „Comercia” levelét. Sürgős intézkedésre szépen kérek.

A szőnyegektől egyelőre mégsem tudok megválni.

Előbbi levelemre szíves választatot szépen kérem, és nagybecsüléssel üdvözöllek,
Péter

1.9.

CSUTAK Vilmos DOMOKOS Pál Péternek
Sepsiszentgyörgy, 1929. december 14.

Kedves Péter!

Megkaptam a folyó hó 4-én kelt bakói lapodat, és minthogy 23-án gyűlést³⁷ akarok tartani, s addig még egy újabb leveled is beérkezhetik, mindenekelőtt azt ajánlom, hogy ha komolyan számíatsz a múzeumunk további erkölcsi és anyagi támogatására, és ha konvenial Neked az ajánlatom, akkor írd nekünk világosabban és határozottabban, mint az eddigi beadványaidban, és legyen benne az írásodban elsősorban is az, hogy minden felvevő lemez, amit a múzeum már beszerezett, vagy ezután szerez be, és rendelkezésedre bocsát, a múzeum kétségtelen tulajdonát képezi, s miután Te az általad felvett tudományos anyagot publikálás céljából leírtad vagy átírtad, a lemezeket rögtön visszaadod a múzeumnak megőrzés és a te publikálásod után leendő esetleges további tudományos felhasználás céljából. Kiadványodban pedig, ha ezt akkor a múzeum igazgató-választmánya helyesnek és szükségesnek fogja tartani, hivatkozni fogsz a múzeum erkölcsi és anyagi támogatására. –

Ez annyit jelent, hogy az Általad gyűjtött anyag első közlési joga korlátlanul Téged illet, de ha már egyszer az anyagokat publikáltad, akkor nemcsak a lemezek, hanem a lemezekre felvett anyag további esetleges felhasználási joga is kétségtelenül a múzeumot illeti.

Clara pacta – boni amici – mondja a latin közmondás. Tiszta szerződés jó barátságot jelent, és én azt szeretném, hogy egyrészt a múzeumnak módjában álljon Téged ezután is segíteni, másrészt előre ki legyen zárva az útja minden esetleges további vagy későbbi vitának vagy nézeteltérésnek.

Márpedig a mi közismert nyomorúságos anyagi viszonyaink között én is csak akkor tudom javasolni a Te támogatásodat, ha ennek ellenében Te is tudsz valami ellenszolgáltatást ígérni a múzeumnak. Ez az ellenszolgáltatás valójában Reád nézve semmi veszteséget nem jelent, mert a sok fáradságod és munkád eredményét korlátlanul felhasználhatod és publikálhatod, de a választmányunk tagjai közül sem mondhatja nekem senki, hogy minden ellenszolgáltatás nélkül költöttem a Te segítségedre szükség nélkül végeredményben már 21 ezer lejt, amikor a múzeumnak az **Emlékkönyv** nyomdai előállítás költségeiben még pár százezer lejnyi tényleges tartozása van. Senki nem mondhatja, miért nem fizettem ki tehát minden garast először az adósságunk törlesztésére stb.?!!

Nem szabad ti. elfelejtened, hogy 1. a szövegek megvásárlására sem volt a múzeumnak most

szüksége, és bizonyára többen lesznek majd olyanok, akik jelenleg adósságunk kifizetése előtt ezt a kiadásomat is felesleges és luxuskiadásnak fogják minősíteni.

Mindezt szíveskedj meggondolni, és figyelembe venni azzal a ténnyel együtt, hogy a mi választmányunk nem tudósoknak vagy igazi szakembereknek, hanem a kulturális és faji kérdések iránt több-kevesebb érdeklődéssel viseltető, de csaknem kivétel nélkül valójában minden anyagi áldozatkészségtől és adósságtól szörnyen irtózó emberekből áll.

De ezekkel a hivatalos színezetű dolgokkal nem untatlak többet. Tudom, hogy egy csepp örömed sem telik az ilyen dolgokban, és én sem csodálkozom egy cseppet sem ezen.

De bármilyen nehéz járatú legyen a társaságunk, és bármilyen szegény legyen a múzeumunk, mégis azt tanácsolom Neked, hogy ha helyesnek tartod, egyik unalmas órádban rajzold meg részletesebben az anyagi helyzetet és jövő terveidet nekem, hogy ahol, amikor és amihelyt segíthetek Rajtad, módomban legyen szót emelni, vagy tenni is valamit tudományos céljaid megvalósítása érdekében.

Szeretnem volna, ha részletesebben írsz csöböröcsöki tapasztalataidról, s azt a legközelebbi leveldben kérem, s várom is. Nagyon fontosnak tartom azután a Prut melletti telepek bejárását. A Szeret mindig közel feküdt a székely földhöz, és fekszik különösen a mai időkben.

DAZBEK úrnak és kedves felesége Ónagyságának alkalmilag add át tiszteletem kifejezését, Téged állandó érdeklődéssel kísérlek az utadon, és meleg érzéssel öllelek

CSUTAK Vilmos

NB. Szíveskedj elismervényt küldeni a kolégium tulajdonát képező fényképezőgép átvételéről, és nyilatkozatot kérek abban a tekintetben is, hogy hány éven belül vagy hány hónapon belül reméled a lemezek átírását, ill. munkád kiadását, amely szintén érdekel minket. Ha válaszd hétfőre nem érkezik be, akkor az elnökség részére kérek felhatalmazást³⁸ a további segítségre nézve, ha *módunk* lesz reá.

CSUTAK Vilmos

2. LÜKŐ Gábor, 1931–33

2.1.

GYÖRFFY István CSUTAK Vilmosnak
Wien, VII. Museumstrasse 7,
Collegium Hungaricum³⁹

A napokban fel fog keresni (ha már eddig fel nem keresett) – egyik hallgatóm, LÜKŐ Gábor,

budapesti egyetemi hallgató, bölcész. Ez a derék fiatalember néprajzi tanulmányokra adta magát, és elsősorban rumunológusnak készül. Azt hiszem, nem kell előttem hangsúlyoznom, hogy milyen fontos a román néprajz ismerete reánk nézve, azért arra kérlek, vedd pártfogásodba a fiút, aki most a Välenii de Munte-i nyári kurzust végezte⁴⁰ s a székelység megismerése végett Sepsiszentgyörgyre is ellátogat. Töletek ismét visszamegy V. de M.-be, onnan Bukarestbe, hogy az ottani egyetemre iratkozzék be a román nyelv tökéletes elsajátítása végett. Ő ugyanis dunántúli születésű, és csak most látott először született románát.⁴¹

Arra kérlek, légy szíves a gyűjteményeket, különösen a pásztoréleti, halászati és mezőgazdasági anyagot vele átanulmányoztatni, aztán esetleg valamelyik szomszéd faluba is küldd ki, hogy néhány székely házat lásson.⁴²

Készítsd elő, ha megvan a HERMAN Ottó: **A magyar pásztorok nyelvkinccse** c. könyvet, s add a kezébe, hogy abból jegyzeteket csináljon. Szíves fáradozásaidért előre is fogadd hálás köszönetemet.

A túloldali levelet kézbesítsd LÜKŐ Gábornak.

Őszinte barátsággal ölel híved:
GYÖRFFY István

2.2.

LÜKŐ Gábor CSUTAK Vilmosnak
Bukarest, 1931. szeptember 18.⁴³

Miután sikerült véglegesen elhelyezkednem egy albérleti szobában, s alkalmam nyílt levélíráásra, még egyszer megköszönöm a szentgyörgyi szíves fogadtatást, s egyúttal küldöm felvételeimből az ígért másolatokat.

Az egyetemen beszéltem a titkárral. Igen kedvesen fogadott. Valószínűleg nem lesz semmi akadálya, hogy beiratkozzam, he nem vizsgázom is. Egypár lengyel és cseh volt, s van is itt hasonló körülmények közt.

Az előadások csak november elsején kezdődnek. Ezt az időt könyvtárban akarom kihasználni. Az Akadémia könyvtárába ma délután beiratkozom.

Nem tudom, mikor lesz alkalmam még eljutni a Székelyföldre. Több időt szeretnék még falvakban tölteni. Talán tavasszal.

Az „Astra” szentgyörgyi működéséről az újságokból értesültem.⁴⁴

Minden jót kíván s tisztelettel üdvözlí
LÜKŐ Gábor

2.3.

LÜKŐ Gábor CSUTAK Vilmosnak
Bukarest, 1932. április 3.⁴⁵

Kedves Bátyám!

Bocsánatot kell kérnem, hogy olyan rég nem adtam életjelt magamról. Most is azért nem írok hosszabban, mert a hét folyamán személyesen megjelenek Szentgyörgyön. Moldvába készülök, s előzőleg szeretnék a Múzeum könyvtárában néhány dolgot elolvasni, s a gyűjteményt még egyszer átanulmányozni. Így lesz alkalmam beszámolni eddigi tapasztalataimról s terveimről. Moldvai tanulmányutamban valószínűleg támogatni fog a Societatea Compozitorilor Români, s így nyugodtan ott tartózkodhatom majd, ha szükséges, 2-3 hónapig.

A viszontlátásig minden jót kívánok
LÜKŐ Gábor

2.4.

GYÖRFFY István CSUTAK Vilmosnak
Budapest, 1932. május 12.⁴⁶

Kedves Barátom!

Tanítványom, LÜKŐ Gábor a moldvai csángók tanulmányozására vállalkozván, azt hiszem, már nálatok személyesen is jelentkezett. Ezen tanulmányútját a Néprajzi Múzeum 200 P-vel óhajtja támogatni, s ha nem volna ellene kifogásod, ezt a pénzt a Te nevedre utaltatnánk át bank útján, hogy azt juttasd el LÜKŐ Gáborhoz. Egyben utasítom LÜKŐ Gábort, hogy az érintkezést tartsa fenn veled.

A M. Tud. Akadémia ugyancsak pár száz pengővel támogatná őt, s szintén a Te címre küldené a pénzt.

Légy szíves értesíteni, hogy nincs-e ennek akadálya.

(...)⁴⁷

Szíves válaszodat kéri őszinte tisztelő híved:
GYÖRFFY István
igazgató-őr

2.5.

CSUTAK Vilmos GYÖRFFY Istvánnak
Sepsiszentgyörgy, 1932. május 22.

Kedves Barátom!

Folyó hó 12-én kelt szíves leveledet még az ünnepek előtt vettem, de abban a reményben, hogy az ünnepekre LÜKŐTől levelet vagy lapot kapok, s akkor pontosabb választ adhatok, mindmáig vártam rá – persze ok nélkül –, s így késtem a válaszzal is, amit eléggé sajnálok.

Különben LÜKŐ május elején csak pár napot töltött nálunk, és azzal az ígérettel búcsúzott el tőlem, hogy a moldvai útvjáról időközönként rövid beszámolót vagy értesítést küld, s ha múzeumi megvásárlásra kiválóan érdemes tárgyat talál, azt múzeumunknak meg is vásárolja, bár csángó-dolgok gyűjtését múzeumunk közvetlen feladatának nem tekintem.

A fenti „persze ok nélkül” megjegyzésem viszont arra akar vonatkozni, hogy amikor a tavaly én heteken át szívemen melengtettem, és végül a Regátba ment, akkor is azzal az ígérettel búcsúzott, hogy írni fog, de nem sok munkát adott a válaszadással.

Én tehát nagyon szívesen teljesítem a szíves kérésedet, és az átutalandó pénzt azonnal továbbíttatom neki, ha ő majd időközönként megírja nekem, hová küldjem.

Azért amihelyt Neked írni fog, szíveskedj tényleg a nekem tett ígéretére figyelmeztetni, mert hanem esetleg sokáig fog tejes és túrós puliszkán élni, s azt elfelejtettem megkérdezni tőle, hogy megszerette-e már vagy nem ezt a különben kitűnő „hazai” eledelt.

Eddig írtam négy nappal előbb a válaszomat, amikor el kellett utaznom hazulról. A tegnap kaptam aztán egyszerre a Te és a LÜKŐ levelét⁴⁸. Te értesítesz a pénz átutalásáról, viszont LÜKŐ Huși-ból panaszkolja, hogy egy árva garasa sincs.

Erre én az általa megadott címre, KOZMA Domokos állatorvos címére ma táviratilag elküldöttem 2000 lejt Huși-ba a magaméból, abban a reményben, hogy ha ebben a hónapban nem is, talán már június folyamán megkapom a Te átutalásodat is. A továbbiakban is a Te szíves utasításaidat kérem és várom és azok szerint fogok eljárni.

(...)⁴⁹

Az egész intézetet és annak minden munkatársát szívemből üdvözölve, igaz barátsággal vagyok mindig kész híved

CSUTAK Vilmos

2.6.

CSUTAK Vilmos dr. BALOGH Jenőnek,⁵⁰ a MTA főtitkárának

Sepsiszentgyörgy, 1932. május 23.

Kegyelmes Uram!

Hivatkozással folyó hó 18-án kelt és nagy örömmel vett megtisztelő levelére, mély tisztelettel értesítem, hogy LÜKŐ Gábor tanárjelölt folyó hó elején ismét nálam járt, és pár napi itt tartózkodás után azzal búcsúzott el, hogy Moldvából időközönként értesíteni fog.

Első *Jelentését* a tegnap kaptam meg, s mivel a többek közt azt is panaszkolta, hogy a pénze a postán

elveszett, és egy garasa sincsen, táviratilag nyomban 2000 lejt küldöttem neki, hogy ne csak egzisztenciáját, hanem mozgási lehetőségét is biztosítsam.

Mihelyt a Kegyelmes Uram intézkedését effective megkapom, előlegem levonása után a mellettkelten küldött levéllel együtt azt is továbbítani fogom, úgy ahogy dr. GYÖRFFY István igazgató-őr barátom és LÜKŐ kívánni fogják.

Általában mindkettőjünkkel felvettem a kapcsolatot, s nagyon fogok örvideni, ha a LÜKŐ kutatásait bármilyen kis mértékben is támogathatom. Annak idején DOMOKOS Pál Pétert is biztattam, s könyvekkel és anyagilag is támogattam, mert a Tatos völgyében és Bakóban én is többször megfordultam, s személyes tapasztalataim alapján az időt évek óta alkalmasnak tartom arra, hogy a csángókérdés a maga ezerféle vonatkozásában felszínre hozassék, és amennyiben lehet, ott is tartassék. Az a nézetem, ha szabad lesz ennek is kifejezést adnom, hogy mind a székely-, mind a rokon csángókérdés megérdemli a Kegyelmes Uram szíves érdeklődését, s az a reménységem, hogy LÜKŐ is meg fogja szolgálni és hálálni az Akadémia és Kegyelmes Uram hathatós támogatását. A télen már elég jól megtanult románul, s meg vagyok győződve, hogy a maga szerény és nyugodt magatartásával mihamar otthon lesz, és jó barátokat fog szerezni a csángók között, s mivel most néhány hónapra egzisztenciája is biztosítva lesz, útja bizonyára nem lesz eredménytelen...

A régi és igaz tisztelettel vagyok Kegyelmes uram alázatos szolgálja.

CSUTAK Vilmos

kollégium- és múzeumigazgató

2.7.

GYÖRFFY István CSUTAK Vilmosnak

Budapest, 1932. május 28.

Kedves Barátom!

Folyó hó 22-én kelt nagybecsű soraidat megkaptam. Köszönjük, hogy LÜKŐ Gábort kisegítetted. A fiú nem tartozik a serény levélírók közé, de ha egyszer rászánja magát, 8–12 oldalas levelet ír. Most kaptam tőle egy hosszú levelet Ráducaneni-ből. Magáról sohasem ír egy szót sem, minden sora beszámoló a munkájáról. Ezért ne neheztelj reá hanyagsága miatt, mert úgylis megleckéztetem.

Azonban arra kérlek, hogy megkaptad-e az átutaltam pénzt? Nagyon bántana, ha neked sokat kellene erre várakozni.

(...)⁵¹

Szívességedet még egyszer köszöni és őszinte barátsággal üdvözöl igaz híved:

GYÖRFFY István

2.8.

CSUTAK Vilmos GYÖRFFY Istvánnak
Sepsiszentgyörgy, 1932. június 2.

Kedves Barátom!

Május 28-án kelt szíves leveledet pár nappal előbb, pénzküldeményedet pedig a mai postával vettem. Én tehát a magamét már megkaptam, de a többit nem tudom továbbítani, mert LÜKŐ barátunk ismét nem írt, s így sem azt nem tudom, hogy megkapta-e vagy nem a táviratilag küldött 2000 lejt, sem azt, hogy jelenleg hol tartózkodik, vagy milyen címre küldjek neki pénzt vagy levelet. Emiatt az Akadémiai Főtitkár úr levelét sem tudtam még neki elküldeni, s nem is küldöm, sem pénzt nem küldök, amíg újabb biztos címet nem közli velem...

Egyébként nekem is az a meggyőződésem, hogy megérdemli a segítségüket és jóindulatokat, s ezt a véleményemet meg is írtam a Kegyelmes Úrnak, amit nála meg is olvashatsz. Én is örvendenék, ha minél több időt tölthetne benn, mert sokkal komolyabb néprajzi eredményt várok a szerény és zajtalan munkásságától, mint pl. a zajos DOMOKOS Pál Péter újabb gyűjtésétől, akit inkább arra kellene reászorítanotok, ha tudnátok, hogy gyűjtse csak az énekeket és énekszövegeket, amihez leginkább ért, de azokat aztán annál pontosabban vegye fel és írja le.

(...)⁵²

Meleg üdvözléssel vagyok mindig szolgálatra készen, amiben tehetem, igaz híved
CSUTAK Vilmos

2.9.

LÜKŐ Gábor CSUTAK Vilmosnak
Roman,⁵³ 1932. június 21.

Kedves Bátyám!

A Huși-ba küldött 2000 lejt már a múlt hét elején kézbe kaptam. Iazu Porcului-ban (jud. Iași) ért utol, ide küldte utánam KOZMA D(omokos), tudniillik Huși-ban előbb kaptam Bukarestből pénzt, s így előbb elindultam – Răducaneni-en át, ahol vagy tíz napot töltöttem, Iazu Porcului-ba mentem. Itt egy csomóban van vagy hat katolikus és román kevert falu. Focuri (Praguri), Fântânele, Adamești-Cioara-ban és Iazu Porcului-ban még tudnak magyarul is, mert 10–30 éves telepések Tețcan–Jugan vidékéről. Iazu Porcului-ban csak egy családot találtam, ahol a gyerekek is tudnak magyarul.

Itt két hétig voltam – míg Huși-ból megkaptam a Bátyám küldötte pénzt, aztán ismét visszatérve Iași-ba, ahol ajánlóleveletem a Iași-i direcția inspec-torával⁵⁴ is vizitáltattam, Fărcășeni-be utaztam (jud.

Roman). Itt egy szót nem tudnak magyarul, csak az öreg diák. Három napig itt voltam. Itt a régi házak ajtaján olyan fazárak vannak, mint nálunk a borospincéken (melyekről BÁTKY dr. úr a közelmúltban írt is). A falunak minden bejárásán kapu van, melyet éjjel-nappal őriznek, hogy a marha el ne kóborogjon. Ugyanígy vannak berendezve a déli falvak is: Săbăoan, Jugan. – Fărcășeni-iaktól hallottam, hogy a Szeret-parti falvak mind román nyelvűek (Adjudeni, Răchiteni, Rotunda, Butea, Tămășeni stb.), így hát Juganba vettem utamat, s ide 18-án, szombaton délben meg is érkeztem. Iazu Porcului-iak ajánlatára egy rokonukat kerestem, de az távoli helyén kapálván, átmentem a már román nyelvű Tețcanba, hol még él az éppen most 90 esztendő betöltött öreg diák: Ludovic IANCIO, aki sok szép egyházi éneket román nyelvre fordított, mióta hívei románul énekelnek. Így Szent István, magyarok első királyáról szólót is, mely a KÁJONI *Cantionaleja* 1842-iki kiadása 275. lapján van meg magyarul. – A Tețcan-i templom védőszentje tudniillik Szent István. Egy 1900-ban épült nagyobb fatemplomban az ugyanakkor készült oltáron ott a szobra; az oltár mellett a régi templom oltárképe, ahol magyar a felírás is: Szt. István magyar kiraly. Ez a kép is újabbnak látszik (vagy csak átfestése volna egy réginék?). – De már készül a nagyobb templom téglából, s fölszentelése alkalmából valószínűleg kinullázzák az öreg királyt.

Engem aztán még aznap este Juganban⁵⁵ elfogtak a csendőrök, megmotoztak az egész falu szemelátára, s aztán egy vasvillás emberrel Mircești-be, a sectiara⁵⁶ küldtek, irataimat, illetve igazolványaimat elszedvén. Itt két napig ettem a román király kenyereit, ami annál keservebb volt, mert vasárnap lévén, ott mentek el a laktanya előtt a szépen felöltözött ungu-roaicák, mert Mircești is nagyrészt katolikus. Ma reggel küldtek be Romanba, őrsről őrsre adván át, gyalog, hátamon a házam, míg aztán itt a kapitány úr kegyelméből szabadlábra jerültem. Szabófalván és környékén két hétig szándéksom tanyázni.

Igazgató úr címére föladtam egy csomagot, melyben Iași-ban vett néhány könyvem, jegyzeteim s egyéb fölösleges dolgom van. Kérem megőrizni. – Csak Huși-i jegyzeteim vannak benne; ha érdeklődni tetszik, egy ilyen sárga borítékban, rajta írva – Huși, Corni.

Tisztelettel
LÜKŐ Gábor

(Az első lap hátoldalán pár sor utóirat: A pénzt köszönöm, s ha Pestről nem tetszett megkapni a GYÖRFFY dr. úr küldötte pénzt, megküldtem Bukarestből. LÜKŐ)

2.10.

CSUTAK Vilmos LÜKŐ Gábornak⁵⁷
Sepsiszentgyörgy, 1932. június 24.

Kedves Öcsém!

Hetek óta mindennap egyre növvő türelmetlenséggel vártam a levelét. Köszönöm, hogy most írt, és végre megnyugtatót. Nálam van egy kis pénze, amiből most 5000 lejt küldök és Dr. BALOGH Jenő főtitkár úrnak az eredeti levele, minek másolatát idemel- lékelem, hogy az eredetije esetleg el ne vesshessen, de a másolatból teljes lument vehessen.

Amikor most 21-én kelt szíves levelét meg- köszönöm, egyúttal arra kérem, hogy tekintettel a közelgő parlamenti választásokra, igyekezzék dol- gában körültekintéssel és óvatosan eljárni, mert a belső rend fenntartására hivatott szervek ilyenkor tréfát külön- ösen nem ismernek, és nem szeretném, hogy néprajzi tanulmányait bordatöréssel végezze. Főleg a választá- sok napjai alatt ajánlom a különös óvatosságot és félre- húzódást, mert hanem az ajánlólevelei mellett is keservesen reáírozhat a bátorságára, és veszélyeztet- heti a feladata sikeres elvégzését.⁵⁸

Kérem, írjon gyakrabban, és jelezze idejében, hogy milyen részletekben, és hová, milyen címre küld- jem a pénzét.

Tudomásom és az *Ellenzék* szerint Szabófalva táján végez szintén néprajzi kutatásokat VITA Zsigmond nagyenyedi kollégiumi helyettes tanár és DOMOKOS Pál Péter, volt csiksomlyói, jelenleg kéz- divásárhelyi római katolikus képezdei zenetanár. Értesítsen, tudott-e erről, és találkozott-e velük? Az Akadémiával és GYÖRFFY tanár úrral levelet váltot- tam a dolgában, és szükség esetén szívesen támogatom minden tekintetben, ha idejében jelzi. Mostanában még nem megyek el hazulról.

Szívesen üdvözlöm, és szeretettel ölelem,
CSUTAK Vilmos
igazgató

NB. A csomagot ma épen és sértetlenül szin- tén megkaptam., és helyesnek tartom, hogy ilyen kisebb csomagokban állandóan küldözgesse haza az összegyűjtött és gyűjtendő anyagát. Ha Jasiba megy, mit a választások alatt jól tenne, csináljon számomra is bibliográfiát, Moldva régészetről és történetéről, ha módot és alkalmat tud keríteni reá. És arról is értesít- sen, hogy meddig és milyen program szerint akar Moldvában tartózkodni.

2.11.

LÜKŐ Gábor CSUTAK Vilmosnak
Szabófalva–Roman, 1932. június 30.⁵⁹

Kedves Bátyám!

Június 24-én kelt sorait tegnapelőtt megkap- tam BALOGH főtitkár úr értesítésével együtt. Tegnap, Péter-Pál napján Újfaluban (Trăian) búcsúban voltam, ma azonban BALOGH főtitkár úrnak is köszönőlevelet írtam, s Bátyámnak is még egyszer megköszönöm a Huși-ba elküldött 2000 lej hitelezését, amit most tessék a Szentgyörgyön levő összegből visszavenni.

Az elküldött 5000 lej a levéllel egyidőben még nem érkezett meg, de most talán már ott vár a postán. Újabb küldeményt majd külön levélben fogok kérni; jelenleg ez 5000 bőségesen elég lesz.

Egy hete, hogy Szabófalván ülök, s most néhány napra Jugánba, majd Kelgyestre megyek át. – Később Bărgăoani-ba, majd Călugăreni-be (Dămiă- nești mellett). Ezek a falvak még magyar nyelvűek, a többi már oláh⁶⁰.

DOMOKOS és VITA Zs(igmond) tanár urak- kal még nem találkoztam, s nem is hallottam ittlétükről.

Hosszasabban akarok itt időzni Román me- gyében, mert itt szemmel láthatólag vész el a magyar beszéd. Pedig nagyon érdekes, milyen élesen elválnak pl. a jugáni dialektus a szabófalvitól, és az emberek állítása szerint Kelgyestben (Pildești) megint másként beszélnek.

Iași-ba sajnos most nem tudok visszatérni, ellenben télen tán még egyszer eljutok oda is, mert Horlești-ben még nem jártam, s Huși-ban is bizonyos dolgokat meg kéne még szereznem. Nincsenek tudni- illik fényképeim az ottani viseletről, mert nem kaptam fényképezőanyagot ott. – Persze nem tudom, nem avul-e el addig a Moldva történelmi és archeológiai iro- dalma bibliográfiájának kérdése. – MARTINÁS Antal (szabófalvi ember) fia különben ott diákoskodik, s tán igénybe lehetne venni.

*

Most Románban folytatom levelem. Az 5000 lejt most vettem át a postán, s most a fotográfusoknál keresek képeket szabófalvi stb. emberekről, mivel a Néprajzi Múzeum bízott meg. Ha sikerül szereznem, szintén Sepsiszentgyörgyre küldöm egyelőre.

Minden jót kívánván tisztelettel üdvözlí
LÜKŐ Gábor

(Címem két héten belül mind csak Săbăoani, poste restante. Addig még írok.)

2.12.

GYÖRFFY István CSUTAK Vilmosnak
Budapest, 1932. június 30.⁶¹

Kedves Barátom!

A múlt héten elkészült az öt db. székely viseletet ábrázoló akvarell, a művész, aki a készítését vállalta, azt hiszem, hogy már el is küldötte Nektek.

Nagyon kérek, légy szíves, írd meg, hogy a Néprajzi Múzeum által címedre LÜKŐnek küldött 300 pengőt megkaptad-e? Ugyancsak megkaptad-e az Akadémia által szintén nevedre szóló 400 pengő küldeményt. Ezeket az összegeket lejben átutalva küldöttük.

LÜKŐ apjának leveléből ugyanis azt látom, hogy csak abból a 2000 lejből él, amit te küldöttél neki. Írd meg, hogy hol sürgessem a dolgot, ha a pénz nem érkezett volna meg hozzád?

Szíves barátsággal köszönt igaz híved:
GYÖRFFY István

2.13.

CSUTAK Vilmos GYÖRFFY Istánnak
Sepsiszentgyörgy, 1932. július 9.

Kedves Barátom!

Sietek válaszolni a 30-án kelt s tegnap vett szíves leveledre, hogy a LÜKŐ pénzét és egyéb dolgait illetőleg megnyugtassalak.

Elsősorban is értesíteni kívánlak (ha eddig tényleg nem tettem volna meg, mire most már egész biztosan nem emlékszem), hogy mind a Ti, mind pedig az Akadémia 400 Pengőjét megkaptam, éspedig az előbbit 8480 lej, az utóbbit 11428 lej összegben. Ebből LÜKŐ megkapott 2000+5000 lej=7000 lej összeget, s amikor az utóbbi 5000 lej átvételét dátumtalan, de a postabélyegzőből kitűnőleg Romanban, június hó 30-án feladott levelében igazolja, egyúttal azt írja nekem, hogy ez az 5000 lej most „bőségesen” elég neki, újabb küldeményt majd külön fog kérni.

Ne méltóztassál azért továbbra is aggódni érte, mert a pénzét a gépirókiasszonyom kezeli, aki mindig itthon lesz az egész nyáron, s így LÜKŐ még akkor sem szorulhat meg, ha én megszökném mostanában hazulról. Természetesen, ha az apjának való panaszolkodás helyett eddig is hamarabb írt volna nekem, ismét és azonnal küldöttem volna neki, amint-hogy ezután is küldök vagy küldetek, amilhelyt írni és jajgatni fog. Azért kérek szépen, nyugtasd meg az édesapját is, hogy ne féltesse „szerelmetes magzatját”, mert már „a tömlőc kerekén” is volt, s a további magatartását illetően – tekintettel a július 17-én kezdődő választásokra, amik nálunk a Balkánon nem mennek tréfaszámba, hiszen az ellenfelek már hetek óta a

kapufélfákra szegezgetik egymásnak a fülét – szigorúan a lelkére kötöttem, hogy vigyázzon magára, és húzódjék félre idejében a láрма és tülekedés elől.

Most a napokban azt is írta, hogy Romániában a számotokra szabófalvi népviseleti képeket keres, s ha talál, azokat is hozzám fogja küldeni. Úgy látszik, megszerette a csángó atyafiakat, mert a telet is közöttük, illetve Jasiban akarja tölteni, aminek én csak örvendeni tudok.

(...)⁶²

Igaz nagyrabecsüléssel és szeretettel üdvözöllek BÁTKY igazgató úrral és és az én kedves Károly barátommal együtt, igaz híved
CSUTAK Vilmos

2.14.

BALOGH Jenő CSUTAK Vilmosnak
Budapest, 1932. július 16.⁶³

Tisztelt Nagyságos Uram!

Remélem, alaptalan az a nemrégien elterjedt híresztelés, hogy LÜKŐ Gábor urat, GYÖRFFY István úr tanítványát, akit a *Néptudományi Bizottság* a moldvai csángók között etnográfiai és népzenei kutatások végzésére kiküldött, román hatóságok letartóztatták és „kémkedéssel” gyanúsítják.

Amennyiben Nagyságod e tárgyban adatokat tudna szolgáltatni, azt köszönettel venném, amennyiben pedig a román hatóságok előtt javára válnék a nevezett úrnak, ha az Akadémiától bizonyítványt kapna, a Néptudományi Bizottság, esetleg az Akadémia főtitkára vagy bármely más testület nyilatkozhatnék arra nézve, hogy ez a gyanúsítás egészen alaptalan, mert a nevezett LÜKŐ Gábor *tudományos kutatás* céljából utazott a moldvai csángók közé.

A nevezettől Szabófalva községből június 30-ról keltezve kaptam levelet, melyben köszönetet mond azért, hogy tanulmányúttjára kiutalt akadémiai segély Sepsiszentgyörgyre megérkezett, és hogy egy részét LÜKŐ úr kézhez is kapta. Tőle újabb hírem nincs.

Igaz nagyrabecsüléssel
BALOGH Jenő

2.15.

GYÖRFFY István CSUTAK Vilmosnak
Budapest, 1932. július 19.⁶⁴

Kedves Barátom!

Szíves soraidat megkaptam, és intézkedésedet a LÜKŐ pénzét illetően hálásan köszönöm. A Múzeum által küldött 300 Pengőből azt írtam, hogy további intézkedésig 100 Pengőt tarts vissza. Most arra kérek,

hogyan ezt a 100 Pengőt a következő címekre légy szíves postán elküldeni. Ez az általam jelzett 8480 lejnek egyharmad része, vagyis 2826 lej. Ebből légy szíves apósom címére: Id. PAPP Zsigmond, Suciag (Szucsák), Kolozs megye 2260 lejt, 565 lejt pedig NAGY Sándor nyugalmazott címére Nagybányára (Rák u. 6.) elküldetni a költségek (portó) levonásával. NAGY Sándornak a pénz ifj. dr. NAGY Sándorné nevében küldendő. Ne haragudj, hogy ilyen megbízatásokkal terhellek, de a pénz átutalásának nagy nehézségei voltak. Szívességedért előre is köszönetet mondok, s keresni fogom az alkalmat, hogy viszonzozhassam.

LÜKŐ mostanában elég szorgalmasan írogat. Azt hiszem, eredményes lesz az útja.

A háromszéki viseletképekről nem feledkeztem meg, s tovább is keresem. Azt hiszem, fogok még találni. Most pedig azzal zárom soraimat, hogy kellemes nyaralást kívánok, s úgy neked, mint a kisasszonynak hálásan köszönöm a bankári szolgálatot:

igaz híved
GYÖRFFY István

2.16.

LÜKŐ Gábor CSUTAK Vilmosnak
1932. július 19.⁶⁵

Kedves Bátyám!

Az elmúlt héten vettem LÁSZLÓ Jóska⁶⁶ halálának szomorú híret. Szentgyörgyön övele voltam a legjobb barátságban, s úgy látszik mégis, közlőrl sem ismertem; erősebbnek láttam, mint vagyunk általában mai ifjak. – Halotton nem is látom, s azért ma sem tudok másként rá gondolni: látom, amint jókedvűen készíti elő a természetrajzórát, vagy magyarázza a gyerekeknek a leckét; viszi őket kirándulni, s játszik velük gyerekes gondatlansággal. – Ilyen emlékekkel mindig csak hálásan tudok rá gondolni. – Sajnos, a kollegium közelebről fogja érezni hiányát.

Én jelenleg Piatra Neamț-ra készülök, hogy ott a zsandárokkal megbékélve Bargaoni-ba mehessenek, hol még járja a magyar szó. – Itt egy hétig fogok tartózkodni, s jövő kedden, 26-án Bacăuba szándékszem érkezni. Attól kezdve címem: *Bacău, poste restante*. Jelenleg még van nálam pénz 3000 lejen felül, de azért tessék Bacăuba még 3000-et elküldeni, hogy meglegyen a kontinuitás.

Utolsó levelem óta Călugăreni-ben (Dărmănești mellett), Poiana Iurășcu-ban és Bălușești-ben jártam. – Călugăreni régi székely telep – nem csángó; amit a lakosság maga, de kiejtése is vall. Szókincsükben is mindjárt megállapítható a jellemző különbség: székely „eresz”, csángó „szin” (oláh: tinda); sz.: „tehen”, cs.: „ünő”; sz.: „kiskutyá”, cs.: „cencseke”;

stb. Női és férfi fejviseletük is elüt az általam eddig ismert északi csángókétól. Hasonló székelyek Bákó megyében Lespezi-en és Pusztinán találhatók, s ezeket itt még alaposabban szándékszem tanulmányozni. Érdekes, hogy Călugăreni-ben a székely pestaljának (szabófalvi *kürtő*, jugáni: *góg*) az oláhból vett *horna* elnevezése található csak meg – még a legöregebbek ajkán is. – Bălușești 1848-ban települt Szabófalváról – Poianában csak öt-hat öreg tud már magyarul. Akivel én beszéltem, Martin HUȘIU szintén a szabófalvi típust képviseli: a család Huși-ből, Szabófalván át települt ide. – Remélem, Bargaonban sikerül újdonságokra találnom, mert állítólag régebbi falu. Legközelebb Bakóból írok.

Tisztelettel üdvözlöm – kézcsók –
LÜKŐ Gábor

P.S. Egy kis csomagban feladtam Igazgató Úr címére összes eddigi jegyzeteimet és előhívott negatív-jaimat.

Szabófalván és Kelgyestben most is töltöttem néhány napot, de DOMOKOSÉkkal nem találkoztam, sem híruk nem hallottam.

L.G.

2.17.

CSUTAK Vilmos GYÖRFFY Istvánnak
Sepsiszentgyörgy, 1932. július 23.

Kedves Barátom, folyó hó 19-én kelt szíves leveledet megkaptam, s annak értelmében Szucsákra és Nagybányára irányított szíves és „meleg” üdvözlötedet továbbítottam azzal, hogy az illetők majd neked írjanak. LÜKŐ éppen most írt, és pénzt kért, tehát már költeni is tud, ami életmagra vergődését bizonyítja. Én is hiszem, hogy eredményes lesz az útja, és óhajtom is szívből. Most jegyzetei egy részét elküldötte nekem a korábbiak mellé...

Nagy várakozással nézek a viseletképek elé. Igazán nagy hálára köteleznél, és nagy örömet szereznél sokunknak, ha eredményhez tudnál segíteni.

Ami engem illet, sajnos még nem gondolhatok pihenésre. Talán majd augusztus derekán egy-két hétig. Most dr. BALOGH Jolán a vendégem, a Szépművészetiből. Hát Te mikor jössz Szucsák és Szentgyörgy felé? És mi van Károllyal? Már szégyellem, olyan régóta nem tudtam neki írni.

Vele együtt meleg érzéssel öllelek
CSUTAK Vilmos s.k.

2.18.

CSUTAK Vilmos BALOGH Jenőnek
Sepsiszentgyörgy, 1932. augusztus 1.

Kegyelmes Uram!

Előbb dr. BALOGH Jolánnal műtörténeti, most a napokban pedig dr. MILLEKER Rezsóvel néprajzi kiszállásokon lévén, csak most áll módomban, hogy választ adjak a Kegyelmes Uram még július 16-án kelt, de ide csak most a napokban, távollétem alatt érkezett megtisztelő levelére.

Sietek azonnal megnyugtani Kegyelmes Uramat, hogy tudomásom és hitem szerint a szóbanforgó LÜKŐ úrnak a világon semmi baja sincs, mert nekem a Kegyelmes Uram levelének kelte után három nappal, július 19-én küldött utolsó levelében állítólagos letartóztatásáról egy árva szót sem ír, pedig eddigi levelezésünk alapján tökéletesen kizártnak kell tartanom azt az eshetőséget, hogy ha baja vagy kellemetlensége volna, akkor arról nekem ne küldene azonnal értesítést.

A jelzett július 19-i levele szerint, melyben útjairól tájékoztat, és a felkeresett székely és csángó faluk közt megállapítható egynehány különbségre hívja fel a figyelmet, július 20-tól kezdve Bacăuban tartózkodik, és onnan fog nekem ismét írni. Tehát semmi baja a világon a hatóságokkal, és pénze is van, ami mozgási lehetőségét biztosíthatja.

Ennek következtében most jelzem neki a Kegyelmes Uram aggodalmát, és kérdést intézek hozzá, hogy lenne-e szüksége vagy nem a Kegyelmes Uram által jelzett bizonyítványok valamelyikére.

Válaszát azonnal közölni fogom Kegyelmes Urammal, és jelenleg azt javaslom, hogy egyelőre ne méltóztassék érte aggódní, vagy számára bizonyítványt küldeni, mert már túlvagyunk a legutóbbi parlamenti választásokon, s most bizonyára nyári nyugalmi állapot következik itt.

Ami most már a kérdéses híresztelés eredetét illeti, arra nézve azt kell hinnem, hogy arról a pár napos, de már régi elfogatásáról lehet szó, amiről engem LÜKŐ úr még Romanban, június 21-én kelt levelében értesített, én pedig ezt dr. GYÖRFFY István úrnak jeleztem, röviden azt írván, hogy tanítványát ne féltse, „mert már a tömlőc kerekén is volt”.

Különben a tényállást LÜKŐ úr említett június 21-i levelében így írta meg nekem: „Engem aztán még aznap este (ti. június 18-án, szombaton) Jugánban elfogtak a csendőrök, megmotoztak az egész falu szemeláttára (... stb.)⁶⁷

Tényleg meg is fordult, sőt heteken át tartózkodott Szabófalván és környékén, aztán Neamț megyében, míg most ismét Bacău megyében kell lennie. Szentül meg vagyok győződve, hogy erről a június

18–21-én történt elfogatásáról érkezhettek haza a kérdéses híresztelés, de most már sem szüleinek, sem Kegyelmes Uramnak nem lehet semmi aggodalomra oka.

Mély tisztelettel vagyok Kegyelmes Uramnak alázasos szolgálja

CSUTAK Vilmos
igazgató

2.19.

LÜKŐ Gábor CSUTAK Vilmosnak
1932. augusztus 1.⁶⁸

Kedves Bátyám!

Július 19-én feladtam egy kis csomagot addigi összes jegyzeteimmel és fényképeimmel: egyidejűleg egy levelet is, melyben 3000 lejt kértem bákói címemre. Nem tudom, meg tetszett-e kapni a küldeményeket, mert máig Bákóba válasz nem jött. A csomagocskát mindenesetre szeretném megreklamálni, mert elveszte igen kellemetlenül érintene. – Említett levelem óta Bargaóban (jud. Neamț) és Lujzi Kalugorban (Bákó) jártam, s ma érkeztem Klézserre. Ez utóbbi néprajzi szempontból érdekesebbnek ígérkezik Kalugaránál, ahol ma már az ogradák⁶⁹ igen szűkre szorultak, s bennük a házzal átellenben a Munténiából transportált grazsd⁷⁰ áll, szénapadlással. De legközelebb egy levélben részletesen beszámolok eddigi eredményeimről. Már igen várom, hogy a székelyeknél is jobban tájékozódjam.

Tisztelettel üdvözlöm
LÜKŐ Gábor

2.20.

CSUTAK Vilmos LÜKŐ Gábornak
Sepsiszentgyörgy, 1932. augusztus 2.

Kedves Gábor!

1. Földjei közül dr. BALOGH Jolán és dr. MILLEKER Rezső huzamosabb időn át tartózkodván nálunk, s ezalatt több műtörténeti és néprajzi utat is tévén Háromszék, Csík, Udvarhely és Nagyküküllő megyében, csak most tudok válaszolni a július 19-én kelt legutolsó levelére.

2. Köszönöm a LÁSZLÓ Jóska barátom halála alkalmából küldött részvevő sorait. Igaza van, mind a kollégium, mind a múzeum sokáig fogja érezni a LÁSZLÓ József hiányát velem együtt, aki őt főleg itt a múzeumban utódomnak szántam és nevelgettem, s akinek most új munkatársról kell gondoskodnom akkor, amikor már azt hittem, hogy legalább a személyi ügyeinket rendbehozhattam, és készülgethetek a kollégiumtól való csendes megválás előkészítgetése felé, hogy ha még élek, minden erőmet a múzeum javára használhassam fel.

3. Óhajtása szerint ma 3000 lejt címére elküldöttünk Bacăuba poste restante. Kérem, szíveskedjék ennek vételéről értesíteni, s egyúttal fontosabb tapasztalatairól és közelebbi terveiről is tájékoztatni.

4. Dr. BALOGH Jenő kegyelmes úr nálam érdeklődött azon híresztelés valóságára iránt, mely szerint a hatóságok kémkedéssel gyanúsítva letartóztatták volna, és készségesen ígért olyan akadémiai vagy más testületi bizonyítványt, mely szerint ez a gyanúsítás alaptalan, mert tudományos kutatás céljából utazott a moldvai csángók közé.

Megnyugtani igyekeztem, hogy tudomásom szerint semmi baja sincs, de igaz, hogy június 18–21-én a csendőrök foglya volt, tehát a „tömlec kerekén” volt, s közöltem június 21-i levelének idevonatkozó részét azzal, hogy a bizonyítvány és híresztelés tekintetében levélváltás után ismét tájékoztatni fogom.

Arra kérem azért, hogy legyen szíves a kegyelmes urat, aki különben jelezte, hogy Szabófalváról küldött levelét megkapta, a remélem teljesen alaptalan híresztelés, valamint a kérdéses bizonyítvány tekintetében megnyugtani és tájékoztatni, s ha ilyen hatósági bizonyítványra tényleg szükség volna, vagy annak hasznát vehetné, azt tőle közvetlenül kérni, tekintettel arra, hogy a közvetlen megnyugtatót bizonyára hitelesebbnek fogja tekinteni.

Különben tűrhetőleg vagyunk, talán 10–15. körül én is megszököm innen néhány napra a családdal Constantába, de helyettesem természetesen mindig lesz, aki leveleimet utánam küldi, vagy szükség esetén helyettem intézkedik.

Azért tessék csak bátran írni a címemre. A július 19-i kis csomag aránylag bántatlanul megérkezett. Csak a sarkán a borítékot tépte fel kissé a kíváncsi postás kéz. Tessék tehát máskor is csak bátran küldeni az ilyen csomagokat, mert ami biztos, biztos, bár a választások lezajlása s MANIU kötelnek állása után most bizonyára hosszas szélcsend lesz.

Szeretettel köszöntöm
CSUTAK Vilmos

2.21.

CSUTAK Vilmos LÜKŐ Gábornak
Sepsiszentgyörgy, 1932. augusztus 4.

E hó 1-jén kelt és most vett levelezőlapjára sietek megnyugtani, hogy úgy a július 19-én feladott kis csomag, mint levele megérkezett. Válaszomat és 3000 lejt (Bacău, poste restante címre) e hó 2-án küldtem el. Remélem, mire ez a lapom megérkezik, már régen megkapta előbbi küldeményemet.

Melegen köszöntöm és válaszát várom
igazgató⁷¹

2.22.

LÜKŐ Gábor CSUTAK Vilmosnak
(Budapest⁷²) 1932. szeptember 27.

Kedves Bátyám!

Körülbelül két hét múlva ismét Erdélyben leszek, s Szentgyörgyön is jelentkezem majd. Előzőleg Kolozsváron is szétnézek, különösen a Néprajzi Múzeum Skanzen-faluja érdekel.

Most jut eszembe, hogy a Székely Múzeum könyvtárának *Ethnographia-Népélet*-e elég hiányos. Szeretném, ha kiegészíthetnék, hiszen mint moldvai lakos magam is hasznát szeretném majd venni néhány napján. – Talán ha tetszene írni a Néprajzi Társulatnak vagy BÁTKY igazgató úrnak, közölve a hiányzó évfolyamokat vagy számokat, ők méltányolva az erdélyi tudományosság szükségleteit, megajándékoznak velem a szentgyörgyi múzeumot. Ha egy héten belül meg lehetne csinálni,⁷³ magam vihetném át a határon, s személyesen átadnám Szentgyörgyben.

További terveimet majd részletesen közlöm. Most csak annyit, hogy e télen még folytatom néprajzi tanulmányaimat Moldvában. – Román állampolgárság megnyerésére megteszem a szükséges lépéseket, majd katonaságra jelentkezem (Romániában), melynek elvégzése után Moldvában telepszem meg, mint földműves, s szabad időmet továbbra is tanulmányokra szentelem. – Úgy látom, Moldva egy emberleltre elegendő anyagot ad. Különböző népfajainak megismerése, a moldován nép egyéniségének kialakulása kérdése, a moldvai fejedelemség megalakulása stb. olyan érdekes témák, melyek a román s magyar tudományos körök egyaránt érdeklik, s az eféle adatokat szívesen fogadják.

A vizontlátásig minden jót kívánok, tisztelettel
LÜKŐ Gábor

2.23.

CSUTAK Vilmos LÜKŐ Gábornak⁷⁴
Sepsiszentgyörgy, 1932. október 3.

Kedves Barátom!

Nagy örömet szerzett a szeptember 27-én kelt kedves levelével, melynek értelmében mellékelten küldöm az *Ethnographia* és *Néprajzi Értesítő* hiányzó évfolyamairól és számairól készített kimutatásunkat. Kérem ennek alapján megszerezni, amit lehet, és amint említette, hozza is el magával. Remélem, nem lesz baj a határon, hiszen tanulni fogja itt.

Szívésségét hálásan köszönöm és szeretettel köszöntöm a vizontlátásig
CSUTAK Vilmos
igazgató

NB. Holnap-holnapután küldöm a kollégium kimutatását is, s ha lehet, szerezzé meg azokat is dr. BÁTKY igazgató úrtól.

2.24.

CSUTAK Vilmos LÜKŐ Gábornak⁷⁵
Sepsiszentgyörgy, 1933. január 23.

Kedves Barátom!

A FADGYAS Annánknak küldött lapodból örömmel olvastam, hogy élsz és dolgozol, mert megérkeztl már régén és szerencsésen Jugani-ba – a kis barnád szoknyája mellé.⁷⁶

Bár az az érzésem, hogy a Te esetekben nem frázis, ha beláthatatlan idejű lejáratra kérsz most postaköltséget, mégis igen szívesen „reszkírozom” máskor is a postaköltséget, csupán csak azért is, hogy néha-néha tudjak valamit rólad vagy ha szabad így kifejeznem magamat, hogy ne aggódjam sokáig a Te „konok” fejed miatt.

Légy olyan jó azért, használd fel a mellékelt borítékokat⁷⁷, és írd minél részletesebben magadról és dolgaidról.

Amióta Bukarestbe mentél, emlékeztetem szerint csak egy levelet kaptam tőled,⁷⁸ de arra nem kértél választ.

Aztán, kérlek, ne terheltsél azt sem megírni, hogy milyen viszonyban állasz jelenleg a kedves szüleiddel, a néprajzi múzeummal és az akadémiaiával? Aztán azt is szeretném tudni, hol akarod megjelentetni a Jugani-ról készülő monográfiádat? Aztán szeretném már látni a kis barnád fotográfiáját is, ha már régén el nem felejtetted; illetve nem szeretném másikat fiatalág-bolondság jellege alatt. De nem folytatom a kérdéseimet, mert bizonyára kitalárod magadtól is, hogy a fentiekben kívül még mik érdekelnek engem.

Meleg érzéssel öllelek, s jó egészséget és boldog új esztendőtl kívánok a viszontlátásig igazgató

2.25.

LÜKŐ Gábor CSUTAK Vilmosnak
(Lujzikalagor) 1933. március 17.

Kedves Bátyám!

Tegnap Kalugarba érkeztem, s egy hétig még itt ülök, aztán Bogdánfalvára megyek. Jugánban nagyjából elvégeztem a dolgomat, de még egyszer talán visszatérek oda is, ha anyagomat összegeztem, s GUSTIÉk tanácsát is kikértem.

Apám most járja ki a Nemzeti Banknál, hogy valami pénzt küldhessen. Jelenleg elég szűkiben vagyok.

Annuskát megkérném, hogy az ott hagyott könyvekből küldjön el néhányat házigazdám megörvendeztetése végett. A **Verses Magyar Krónika** két példányát, **Az ember tragédiájá**ból kettőt, **TOLDI**t.⁷⁹ Ha 23-ig feladják, Bacău poste restante címre, ha addig nem adták fel, 31-ig Valea Seaca-ba (jud. Bacău) kérem őket.

Egyébként jól vagyok, csak erősen hűlt.

Ha Pestről megjött volna a Múzeum pénze ruhavásárlásra, szintén a megadott címekre és dátumokig kérem.

A hatóságok részéről egyébként különféle elbánásokban van részem, az emberek műveltségi foka és jóérzésének fejlettsége szerint. A bákói főispán például igen szépen fogadott, szerencsétlenségemre azonban egy templomot eszembe jutott lefotografálni a városban, mire az éppen arra járó idegenellenőrző hivatalnok gyengéden figyelmeztetett ennek veszedelmes voltára.

Minden jót kívánok
LÜKŐ Gábor

2.26.

CSUTAK Vilmos LÜKŐ Gábornak
Sepsiszentgyörgy, 1933. március 27.⁸⁰

Kedves Gábor!

Néhány nappal vagy talán már jó héttel is ezelőtl vett szíves leveledet a minden év végén szokásos nagy takarítás közben kézen-közül úgy eltettük volt, hogy csak most jut ismét a kezem közé. Sietek is nyomban válaszolni reá, mielőtl ismét elrendeznök valahová.

Mindenekelőtl sajnálattal kell értésedre és tudomásodra hoznom, ami bizonyára leginkább érdekel most, hogy még idáig Te számodra egy garast sem kaptam senkitől a világon. Ha kaptam volna, természetesen azonnal elküldöttem volna, és azonnal továbbítani is fogok minden garast, amihelyt valami a kezem közé jut. Viszont ebből a célból is kérlek, hogy ne terheltsél bármilyen röviden is és hacsak egy-egy lapon is gyakrabban írni, hogy mindig tudjam, hol jársz, és mi van Veled.

Meghagyásod szerint most küldetem Annával a jelzett könyveket, és pénzt is csak azért nem küldök, mert csak azt írod, hogy „elég szűkiben” vagy, de tőlem egy szóval sem kérsz, tehát még nem vagy teljesen üres zsebű, ha nem is vagy udvarképes kosztümű talán, és nem is kosztolsz a legelső bákói vendéglőben, ahol én is csak egyszer vacsoráztam jó néhány évvel ezelőtl, néhány román szóra odarendelt magyar tanítónő társaságában.

Nagy örömmel olvasom leveledebl, hogy édesapáddal helyreállítottad a „diplomáciai” érintkezé-

sedet. Azt remélem ebből, hogy talán-talán kiábrándultál már a kis barnából is, és teljesen a munkádra vetted magadat. Nagyon szeretnék ebben a tekintetben is hallani felőled valamit, ha nincs kifogásod az ellen, hogy ilyen személyi dolgokban is szeretném időközönként elmondani őszintén a véleményemet abban a hiszemben, hogy felőlem és rólam valóban nem tételezheted fel, hogy én nem kizárólag a Te javadat akarnám, és nem a jövődet félténém.

Rukkolj ki azért, ha már nem késtem el a jó tanáccsammal, a tiszta farbával, mert alig hiszem, hogy szüleid és közelebbi vérokonaidon kívül nálam valaki inkább a javadat kívánná.

Annak is szívemből örvendek, hogy munkáddal is szépen haladsz előre, és állandó nexusban állasz GUSTI miniszterrel, aki talán annak a törekvésnek is ellene tud szállani, hogy az idegenek ellenőrzése rendjén Téged is hazakergessenek.

Erre nézve is szeretnék közelebbit is olvasni az elkövetkező leveledből.

Vigyázz, kérek az egészségedre, a minden földi kincsnél drágább egészségre, és úgy fotografálgasd a templomokat és menyecskéket, hogy bajod ne legyen miattuk.

Kérem és várom tehát a valamivel részletesebb leveledet, és meleg érzéssel üdvözöllek

CSUTAK Vilmos
igazgató

2.27.

LÜKŐ Gábor CSUTAK Vilmosnak
Bogdánfalva, 1933. április 21.

Kedves Bátyám!

Immár maximum két hetem van Moldvában. Időmet elég rosszul tudom felhasználni a sok eső miatt. Most még mindig Bogdánfalván ülök, és népdalt gyűjtök, mert igen meghagyták a pestiek: az Akadémiának ez kell. – Hiszen ez nem is a legrosszabb foglalkozás: lányok után járni.

BRĂILOIU-tól a napokban kaptam levelet, melyben értesít, hogy tíz fonográfhangert feladott címemre. Most azokat várom. Eddig húsz hengerem volt, mind csak a *Societatea compozitorilor*⁸¹ részéről, s persze ugyanoda kell azokat visszaszolgáltatnom. A pestiek szintén hengereket várnak tőlem. – Most írja GYÖRFFY dr. úr, hogy az Akadémia talán ad még egy kis segílyt. Hogy ilyen későn, annak persze én volnék az oka, ha a helyi viszonyok is nem késleltettek volna múlt évi jelentésem megírásában.

Hogy el ne felejtsem: kérem, ha még van könyveim között vagy egy **TOLDI**, talán van két **Az ember tragédiája**, egy **Újszövetségi szentírás** és négy

darab **Verses magyar krónika**, elküldését Valea Seacă–Faraoni címre – a postások már ismernek, s így megkapom.

Ha az Akadémiától jönne pénz, egyelőre nem kérek belőle, mert most van a zsebemben. Bukarestben csináltam egy kis adósságot apám ismerőseinél, s majd ezt kell törlesztenem, igaz, hogy még Jugani-ban is négyszáz lej adósságom, s ruhadarabokat (csángó viseletet) is kellene vásárolnom, de hát előre ne igyunk a medve bőrirre. Ha a pénz megérkeznék, egy rövid értesítést kérnék Valea Seacă címre.

Bukarest felé ezúttal valószínűleg Szentgyörgyön át veszem utamat, hogy ott levő cökmökjaimat felszedhessem, s Bukarestből aztán egyenesen Pestre mehessek. Rengeteg csomagom van, nem is tudom majd mind elvinni. Legalább Romániába való visszatérésemnek záloga lesz.

Jelenlegi terveim: a Szentgyörgy utáni hét Forrófalván és Klézsen. Onnat Bogdánfalvára le viszszatérve le Ploscuțenbe 3-4 napra, onnan Borzești-re két nap, majd Szentgyörgyre. A dátumom azonban valószínűleg kitolódna még, s Szentgyörgyre talán csak május közepén érkezem.

Minden jót kívánok, tisztelettel
LÜKŐ Gábor

2.28.

CSUTAK Vilmos LÜKŐ Gábornak
Sepsiszentgyörgy, 1933. április 23.⁸²

Kedves Gábor!

Most veszem az április 21-én Bogdánfalván kelt szíves leveledet. Ugyanez a mai posta hozta a VERESS Sándor⁸³ „csángó” barátod levelét is,⁸⁴ melyben arra kér, hogy továbbítsam Hozzád a Neked szóló levelét. Íme, mellékelem is, hogy legyen „szórakozásod”, amíg összeegyezteted a terveiddel, amikről szíves voltál tájékoztatni. VERESS zenetanár úr, megadván a pontos címét, szíveskedj neki válaszolni, mert az apja, dr. VERESS Endre miniszteri tanácsos régi barátom, a nyárra hozzám készül, és megöli, ha nem válaszolsz azonnal a csángózenetudós fia levelére, melyben kalauzolását kéri. Addig pedig iparkodj minél több csángó leányt, akarom mondani, csángó dalt csokorba kötni és a kalapodba tűzni, mert hanem DAMOKOS Pál Péter és VERESS Sándor barátaid azokat is meg ezeket is elhorgásszák előled. T.i. ennek bizonyosan bőven van pénze, annak pedig maholnap bőven lesz ideje, s ha ezt hozzáadja az igénytelenségéhez, miben versenyre tud kelnii veled, akkor olyan konkurrensre akadsz benne, ami még GYÖRFFY-nél és az Akadémiánál is hathatósbabban fogja sürgetni a múlt évi jelentésed megírását és mielőbbi elküldését.

Tehát siess az úttal, és Fortuna szerkerén ügyesen ülj. Főleg az Akadémia segélyét sűrgessed, és el ne szalaszd, mert a pénz olyan természetű „vadállat”, hogy akkor kell fogni, amíg meleg. Rendkívül sajnálható nagy veszteségünk, hogy a hengereket itt kell hagynod, és nem viheted ki GYÖRFFYéknek.

Idáig különben senkitől sem kaptam egy garast sem a Te számodra. Ha jön, azonnal értesíteni foglak. Szívesen látlak majd hazafelé, és amit nem tudsz magaddal vinni, bármikor megkapod nálunk a múzeumban. Emberi számítás szerint május közepén itthon leszek. Most május elején szeretnék felmenni Pestre a mintavásárra, de nem tudom, lesz-e valami belőle. Nincs pénzem, és pénz nélkül csak – Moldvában, és ott is csak a csángó atyafiak között lehet „hitelben” utazgatni – olyan jóképű, házasulandó fiatalembernek, amilyen Te vagy, de nem Nyugat felé, magamfajta öreg legénynek.

Meleg érzéssel ölellek
CSUTAK Vilmos
igazgató

NB. Anna mellékeli a meleg üdvözlését, s ezenkívül egy **TOLDI**t, egy **Ember tragédiá(já)**t, egy újszövetségi szentírást, s négy db. **Verses Magyar Krónikát**. Több nincs sem **TOLDI**ból, sem az **Ember tragédiájá**ból, azt mondja.

Mellékelem ide a VERESS Sándor úr levelét.

2.29.

CSUTAK Vilmos VERESS Endrének
Sepsiszentgyörgy, 1933. április 24.

Kedves Barátom!

Most veszem a szíves leveledet, Sándor fiad kártyáját és a LÜKŐ Gábornak írt hosszabb levelét⁸⁵ 18–19–20-as dátumokkal. Pontosan egyidőben futott be a LÜKŐ Gábor barátom levele is, melyben bejelenti a két hét múlva való ideérkezését, s innen Bukarestbe és Pestre hazautazását, illetve mindezen útjaira való tervezettségét. Éppen azért azonnal írtam már neki, és mellékeltem a kedves fiad levelét, hogy ha akarja és tudja, teljesíthesse a fiad óhajtását.

Rendkívül örvendek, hogy végre a nyáron szerencsém lesz Hozzád, s rögtön meg is kérlek, hogy szíveskedj mielőbb közölni tervezett felolvasásod címét és tárgyát, ezenkívül pedig szíveskedj azt is megírni, hogy 1930 nyarán az országos levéltárban történt találkozásunk óta milyen rendezői munka folyt a nemzeti múzeumi levéltárban, s főleg rendezte-e valaki vagy nem a RÁKÓCZI-levéltárat, melyet akkor még ősi rendezetlen állapotában próbáltam megközelíteni anélkül, hogy ez sikerülhetett volna.

Előre is köszönöm szépen szíves értesítéseted, és a régi nagyrabecsüléssel köszöntelek, igaz barátod CSUTAK Vilmos

2.30.

LÜKŐ Gábor CSUTAK Vilmosnak
Bákó, 1933. április 26.

Kedves Bátyám!

Nem tudom, meg tetszett-e kapni 20-án írt levelemet, mivel 21-én este foglyul ejtettek, s máig el nem eresztettek, csak éppen annyit lágyultak meg, hogy megengedték levelet írnom. – Különbösen az ügy „türelem rózsát terem” jelige alatt jól halad, s egy hét múlva tán szabadon is bocsátanak, most Iași-ba, majd onnan szükség esetén Bukarestbe transzportálván. A Belügyminisztérium ti. visszavonta meghatalmazását tőlem, s a gyanakodó rendőrtisztviselők mindjárt kezét is tetek reám. – Különös aggodalmat keltezt, hogy néhány falunak 1864-beli térképét lemásoltam, s hogy sokat fényképezek. Sajnos, címet most nem tudok írni, a bogdánfalvi levelezésem valószínűleg visszatért már küldőjéhez.

Tanulmányutamat tehát ezzel dicsőségesen befejeztem, s ha jegyzeteimet szét nem szórják,⁸⁶ immár csak anyagom feldolgozása van hátra.

Minden jót kívánok, tisztelettel
LÜKŐ Gábor

3. TÓKÉS Béla, Helmi HELMINNEN, Luise NETOLICZKA, 1933–34

3.1.

TÓKÉS Béla CSUTAK Vilmosnak
Detrehem, 1933. június 26.

Kedves Igazgató Úr!

Körülbelül tíz napja, hogy levelet kaptam GYÖRFFY Pista bácsitól, amiben írja, hogy beszélgettem „inasnak” MILLEKER professzor úr mellé. Aztán többek között írja, hogy befizet a Stúdiumba száz pengőt, ha az igazgató úr itten kifizetné, illetve elküldené nekem. Csak azt szeretné tudni, hogy mennyi lejt kapnék itten érte? – Erről azonban bizonyára írt ő, mert ígérte a levélben, hogy az igazgató úrnak is írni fog.

A BÁTKY-féle útmutatót is elküldi, esetleg éppen MILLEKER professzor úrtól. Azért nagyon szeretném tudni, hogy mikor jön, és hol találkozhatnék vele? Ha itt Tordán vagy Kolozsváron jön keresztül, és tudnám, hogy mikor jön, akkor várnám, mert ha tényleg magával vinne, akkor vele mehetnék már Szentgyörgyre is, mert a vonat csak Szentgyörgyig is nagyon drága. Ott aztán nem lennék én terhére igazgató úrnak,

mert kimennék Gidófalvára, Eresztevényre stb., ahol mindenütt ismerőseim vannak.

Ezért nagyon szeretnék valami biztosat tudni arra vonatkozólag, hogy mikor jön MILLEKER professzor úr? Vajon tényleg elvisz-e engem is magával. Mennyi időt szándékszik Erdélyben tölteni, és melyik vidéket akarja alaposabban tanulmányozni?

Én mindent megírtam Pista bácsinak, amikről beszéltünk. Neki azonban mezősi és szilágysági dolgok kellene. ⁸⁷ Mégpedig fényképfelvételek és írásbeli feljegyzések. Egész bő felvilágosítást azonban még most sem küldött, de most várom.

Azt írja, hogy tárgyak vásárlására nem fektet nagy súlyt, mert nehéz biciklin cipelni, és az országból kivinni.

Most aztán szereztem egy fényképezőgépet, de nincsen pénzem anyagra, pedig szükség volna gyakorolni, mert a rossz felvétel semmit sem ér. Éppen azért, ha Pista bácsi befizeti azt a bizonyos pengőt, akkor legyen olyan jó igazgató úr, és küldje el nekem a megfelelő összeget lejben. Pista bácsi ugyanis lejt nem tud küldeni, mert nem lehet kapni. Azután pedig arra kérem az igazgató urat, hogy ha valami hír érkezik MILLEKER professzor úrtól (akár kedvező, akár nem), legyen olyan jó igazgató úr, írja meg nekem, mert ha nem sikerül vele mennem, akkor egyedül indulok el.

Előre is köszönöm az igazgató úrnak a hozzá-
m való jószágát és fáradtságát, amit tőlem teltőleg
meg fogok hálálni, mindig kész híve

TÓKÉS Béla

IV. éves teológiai hallgató

(a címem T.B. Tritenii de sus – Felsődetre-
hem, p.n. Câmpia Turzii, jud. Turda)

3.2.

154/1933⁸⁸

Sfântu-Gheorghe-Sepsiszentgyörgy,

1933. július 26.

Bizonyítvány.

Alulírott hivatalosan igazolom, hogy TÓKÉS Béla IV. éves református teológiai hallgató úr a Székely Nemzeti Múzeum néprajzi és régészeti gyűjteménye részére nyári vakációja folyamán tárgyi emlékeket gyűjt, fényképfelvételeket és rajzokat készít, s ezért kérem az illetékeseket és a muzeális tudományok barátait, hogy őt ebben a közérdekű tudományos célú munkáságában támogatni szíveskedjenek.

CSUTAK Vilmos

igazgató

3.3.

CSUTAK Vilmos TÓKÉS Bélának

Sepsiszentgyörgy, 1933. július 28.

Kedves Öcsém!

A pénzt eddig bizonyára megkapta. Most küldöm a kért bizonyítványt vagy igazolványt. Használja azt is, ezt is jó egészséggel és sok szerencsével, és – szíveskedjék egy lapon jelezni Pista bátyjának is, mert nyakig ülök a sok dologban, és nem tudok neki is most írni. Aztán néha küldjön egy-egy lapot: tudjam, hol jár, mit csinál. MILLEKER Tanár úrról én sem tudok semmit levelem megírása óta. Hűtlenné vált hozzánk, de nem baj, legalább megtanulja, kedves Öcsém, hogy gyalog kell kezdeni az életet, hogy aztán a végén maga is kocsiba ülhesen, amit annak idejére szívemből kívánok. Tehát szerencse fel, és jó egészség!

Meleg érzéssel ölelem,

CSUTAK Vilmos

3.4.

CSUTAK Vilmos GYÖRFFY Istvánnak

Sepsiszentgyörgy, 1933. július 30.⁸⁹

Kedves Barátom!

Értesíteni kívánlak, hogy a 2500 lejt, azaz Kettőezeröttszáz Leut szíves leveled értelmében a hét elején elküldöttem TÓKÉS Béla öcsédnek, s melléje a tegnapelőtt még egy hivatalos kétnyelvű igazolványt is a kérésére, mely szerint fotográfiákat, rajzokat stb. a Székely Nemzeti Múzeum részére készíti, s így remélhetőleg most, mikor az idő jóra és szépre fordult, semmi akadályja sem lehet annak, hogy útrakeljen meghagyásod szerint a Szilágyság felé.

Én is megkértem, hogy időközönként küldjön ide nekem is egy-egy levelezőlapot, tudjam, hol jár és mit csinál.

Nagyon kedves, rokonszenves és értelmes fiúnak látszik, én is szeretném, hogy munkatársat kapjak benne, főleg, ha itt Háromszéken, a közelemben tudnók elhelyezni!

Károlyt szeretettel üdvözlöm, és öllelek mindkettőtöket, s Téged arra kérlek, hogy a 100 pengőt, azaz Egyszáz Pengőt szíveskedj átadni dr. IMRE Miklós kedves barátomnak, amikor ő ezzel a levelemmel felkeres. Ti. 25-ös kulcs szerint volt szíves a pengő árát nekem kifizetni.

Máskor is szívesen állok rendelkezésedre, igaz barátsággal öllelek
CSUTAK Vilmos
igazgató

3.5.

TÓKÉS Béla CSUTAK Vilmosnak⁹⁰
Diósd, 1933. augusztus 12.

Kedves Igazgató Úr!

Sok biciklizés, hányódás után végre egy percet szakíthatok levélírára is. Itt vagyok Diósdon. Eddig Krasznán–Varsolcon–Récsén–Ballán jártam.

Igen érdekes hely ez a Szilágy. Minden falu különféle. Pl. egyik falu elmaradott, konzervatív, a másik teljesen városias stb. Egyik faluban egy öltést sem varrnak (Varsolc), és mellette hat kilométerre, Ballán már egész fejlett a háziipar, és igen érdekes varrottasai vannak. Így aztán, ha nem is sok, de csak akad fényképezni való. Mostanig huszonhat felvételt csináltam különböző dolgokról, csak az a baj, hogy nagy munkaidő van, és olyan kihaltak a falvak, hogy alig van élet bennük. Ha pedig egy-egy öreg emberre vagy aszszonyra akadok, az meg bizalmatlankodik, és bizony megtörtént, hogy nem engedett be a házába. Na de ehhez hozzászoktam már. Most a további utam Doba–Mon–Szilágyfőkertúr stb, fel Szilágycseh felé. Pista bácsitól nem kaptam levelet, pedig küldtem egy pár mezősegi képet és jegyzetet, hogy véleményyt mondjon róla, de nem is tudja, hogy hova címezze, hiszen még én sem tudom, hogy holnap hol leszek.

Még előreláthatólag, ha az idő is engedi, vagy nyolc-tíz napig szeretnék itt lenni a Szilágyban, hogy minél többet végezhessek.

Többet nem is írok, mert igyekszem felkutatni egy faekét, ami állítólag itt van a szomszédságban.

Maradok Igazgató úrnak kész híve
TÓKÉS Béla teológiai hallgatónak

3.6.

TÓKÉS Béla CSUTAK Vilmosnak
Kraszna, 1933. augusztus 12.

Kedves Igazgató Úr!

Nagy bajban vagyok, ugyanis az Igazgató Úr bizonyítványa dacára elfogott a csendőrség Désházán. Bevittek Zilahra, onnan most órsről órsre visznek vissza azokba a falukba, amelyekben jártam. Innen vissza Zilahra. Kolozsvárra, ahol a bíróság elé állítanak, mert ehhez a dologhoz miniszteri engedély kellett volna. Most már valahogy eszközölkjön ki valami ilyesforma engedélyt, vagy amit lehet, tegyen meg Igazgató Úr, mert jelenleg mint kémet kezelnek. Már két éjjel börtönben háltam, és még Isten tudja, mi vár reám.

Én ugyan remélem, hogy mivel a múzeumnak megvan a miniszteri engedélye, valahogy helyre lehet hozni a dolgot, de addig sok idő kell, és sokat kell gyalogoljak és szenvedjek.

Különben mind ártatlan régiségeket fényképeztem, úgyhogy nem baj, ha utánanéznék, de nincs miniszteri engedélyem, az a baj.

Tehát ami módjában áll az igazgató úrnak, azonnal tegye meg, hogy szabaduljak ki. Ha közben fordulat áll be, azonnal írok, addig is várom az Igazgató úr intézkedését. Körülbelül három napig Zilahon leszek. Ha onnan elmegyek, megsürgönyözöm, hogy hova küldje Igazgató Úr.

Szívesességét előre is köszönöm, mindig kész híve
TÓKÉS Béla
IV. éves teológus

(Zilahon a cím: Legiunea de Jandarmi, Zálau)

3.7.

KÁDÁR Géza⁹¹ CSUTAK Vilmosnak
Zilah, 1933. augusztus 17.

Kedves Barátom!

Mint a Székely Múzeum igazgatója, megbízást adtál TÓKÉS Béla teológusnak, hogy gyűjtsön néprajzi adatokat és fényképfelvételeket. Ez az ifjú, az alsódetreheimi református lelkész fia, Csucsán át jött e célból Szilágyba, és felkereste Kraszna, Varsolc, Szarka, Diósd, talán Dobra, Gencs, Bogdánd, Szilágy-szeg, Désháza községeket, végre itt a csendőrség letartóztatta, mert a te írásodon kívül nem volt más hatósági engedélye, hogy utazzék, vagy felvételeket csináljon. Behozták a zilahi csendőrpáncsnokságra.

Értesülvén róla, azonnal felmentem oda, hogy igazoljam, és elbocsátását kérem. De ez nem sikerült. Azt mondta a százados, hogy neki be kell küldeni, mint kémgyanús embert Kolozsvárra. Hogy órsről órsre ne gyalogoltassák, ki akartam fizetni útiköltségét neki és a kísérő csendőrnök is. A százados azonban azt mondta, hogy ma délelőtt (a) 10.45 perces vonaton küldi Kolozsvárra, és reggel felküldi hozzám a pénzért.

Mivel a pénzért nem küldött, ismét lementem a parancsnokságra. Ott azt a választ adta a kapitány, hogy súlyosbodott a helyzet, s a teljes adatok beszerzése végett visszaküldték azokba a községekbe, ahol megfordult. Így ez a szegény teológus most járhatja a falvakat gyalog órsről órsre.

Azért írom meg ez esetet, hogy légy szíves, amit tehetsz az érdekében, sürgősen tedd meg. Beszélj az ottani prefektussal, kérd meg, hogy telefonon beszéljen vagy az itteni ügyésszel, vagy az itteni prefektussal, hogy ne hurcolják gyalog a teológust, hanem enélkül folytassák le a vizsgálatot, ha már azt a te megbízásod igazolása mellett is szükségesnek látják. Valamit kellene tenni az érdekében.

Szeretettel üdvözöl
KÁDÁR Géza

3.8.

CSUTAK Vilmos KÁDÁR Géának
Sepsiszentgyörgy, 1933. augusztus 19.

Kedves Barátom!

Most az imént ágyban fekvve veszem a 17-én kelt szíves leveledet. Nagyon köszönöm, hogy védelmedbe vetted az én ifjú etnográfus barátomat, és kérlek szépen, hogy tégy meg továbbra is minden lehetőt az érdekében, hiszen nyilvánvalóan csak valami tévedésről lehet szó. Nem akarom, és nem is tudom elhinni, hogy valami meg nem engedett, vagy pláne tiltott dolgot követett volna el, s ha mégis elkövetett volna valami ilyesmit, bizonyára nála vannak a jegyzetei, rajzai és felvételei, amik pontosan ellenőrizhetők. Én kértem az illetékeseket a bizonyítványomban, hogy támogassák munkásságában, ami tudomásom szerint nemcsak annyit jelent, hogy ő várja a sült galambot, hanem annyit is, hogy ha ott felétek más rendszabályok vannak érvényben, azokat tanulja meg, és jelentkezzék a bizonyítványommal az illetékes hatóságoknál. Ezt bizonyára nem tudta, erre őt senki sem figyelmeztette, de jóhiszemű lévén az eljárása, nem érdeml meg, hogy faluról falura kísérlék.

Köszönöm, hogy hajlandó vagy pénzzel is segítségére lenni, és kérlek, hogy lépj közbe a prefektúrán is az érdekében, hiszen végül is apja van, lakása van, iskolába jár, hogy lehessen tehát kémnek nézni vagy tartani, nem tudom felfogni.

Egyébiránt a prefektusunk azonnal táviratozott az ottani csendőrpáncsnoksághoz, mert igazoltam, hogy a kérdéses bizonyítványt én adtam neki, hogy *néprajzi tanulmányokat végezzen a múzeumunk részére.*

A továbbiakról szíves értesítésetet kérve és megköszönve, öllelek,

CSUTAK Vilmos
igazgató

NB. Ha beszélhetsz vele, szíveskedj közölni, hogy lapját megkaptam, és fenti soraimban van a válaszom.

3.9.

GYÖRFFY István CSUTAK Vilmosnak
Budapest, 1934. január 27.

Kedves Barátom!

Engedd meg, hogy egy kérésünkkel forduljak hozzád.

Egy finn hölgy, Helmi HELMINNEN kisasszony egy félév óta nálunk dolgozik a Néprajzi Múzeumban. Finn állami ösztöndíjjal jött hozzánk. Magyarul elég jól beszél.

Most megbízást kapott Finnországból, hogy sürgősen keressen fel egy besszarábiai falut Komrat mellett, s vizsgálja meg, hogy laknak-e ott finnek, mert az oroszok vagy ötven év előtt oda finnek telepítettek, s úgy hírlik, hogy azok még most is ott élnek.

Helmi tehát hétfőn útnak indul, felkeresni a rokonokat.

Ha tudok mellé adni egy románul tudó fiút, akkor nem terhellek a kéréssel, de ha nem tudnék, arra kérlek, keress valakit, aki magyarul és románul jól beszél, s add mellé kísérőnek. Helmi a kísérőnek minden kiadását fedezi.

Én LAJTHÁTól kérek egy ajánló levelet BRĂILOIU úrhoz Bukarestbe, hogy ő viszont vállalja a Helmi gyámságát. Ha találok valakit – BALLA Péterre számítok, aki itt van Pesten (belényesi fiú,⁹² román állampolgár), de még nem beszélhettem vele – akkor nem terhellek, de Helminek megadom a címet arra az esetre is, ha nem menne el Szentgyörgyre, hogy tudjál a létezéséről, ha hozzád fordulna valami dolgában, légy segítségére.

TÓKÉS Béla öcsém most itt van Pesten, negyedéves teológus. A néprajzban most tanítatom.

A magyar néprajz első kötete megjelent. Láttad-e már? Sőt, a jövő héten a második kötet kéziratát is átadjuk a nyomdának.

Egyébként nincs semmi újság nálunk.

Még egyszer arra kérlek, légy szíves Helmi kisasszonynak mindenben segítségére lenni, ha hozzád fordulna.

Isten veled! Szíves barátsággal üdvözöl őszinte híved

dr. GYÖRFFY István

3.10.

CSUTAK Vilmos GYÖRFFY Istvánnak
Sepsiszentgyörgy, 1934. január 31.

Kedves Barátom!

Most veszem 27-én kelt leveledet, és sietve kívánlak értesíteni, hogy ha Helmi HELMINNEN kisasszony február hó folyamán felkeres, valamelyik ifjú kollégámat, ki románul jól beszél, szívesen melléje adom, ha kirándulása nem kerül többé egy heti időnél. Március elején nem tudok segíteni neki, mert mindjárt a hónap elején püspöki vizitáció lesz nálunk,⁹³ és akkor mindenkinek a posztján kell lennie.

Béla öcséd fennlételéről tőle értesültem még november hó folyamán, mikor KÁDÁR Géza zilahi református esperes barátomat a hozzám intézett kérése elintézésére felkértem, s ennek biztosítására Bélának nála levő adóssága fejében pár száz lejt ki is fizettem, de az esperes barátom nyugtáját most nem kapom,

hogy az összeget pontosan közölhetném.⁹⁴ Nem fontos ez, főleg ha *Magyar Néprajzotok* I. kötetét valahogy megkaphatom Tőletek, amelynek árában el is számolhatnók.

Szívemből örvendtem a munkátoknak, amikor ASZTALOS Miklósnak egy cikkéből értesültem a megjelenéséről. Írtam is rögtön neki, de még nem válaszolt, s a könyveteket sem láttam idáig.

Bélával szíveskedj közölni, hogy Kolozsvárt semmi sincsen a hadbírósnágnál, mindent visszaküldtek Zilahra.

Tehát írjon az esperes úrnak, ha eddig nem kapta volna meg a kérdéses fotográfiákat. Kedves lesz, ha Béla beszámol ezekről a dolgokról, nekem jelzett elszámolásáról és tanulmányi előhaladásáról. Hát LÜKŐ Gáborról tudna-e írni valamit? Nagyon érdekelné az ő sorsa is.

Szíveskedj BÁTKY igazgató úrnak és Károlynak átadni tiszteletemet és meleg üdvözetemet.

Amikor még egyszer s mindenkorra biztosítani kívánlak afelelől, hogy akit Te küldesz hozzám, az előtt a Székely Nemzeti Múzeum és házam ajtaja mindig nyitva lesz, a régi nagyrabecsüléssel üdvözöllek, igaz híved

CSUTAK Vilmos

3.11.

Lujza NETOLICZKA CSUTAK Vilmosnak
Kolozsvár, 1933. december 9.

Mélyen tisztelt Igazgató Úr!

Bátorkodom egy kéréssel az Igen tisztelt Igazgató Úrhoz fordulni:

Szükségem volna egy igazolványra, mely bizonyítja, hogy önállóan néprajzi gyűjteményeket felállítottam, azaz hogy néprajzi múzeumi téren kellő képzettséggel bírok. Szándékom van az „Astra” múzeumhoz is fordulni, de ott mégiscsak VUIA tanár úr megbízása révén dolgoztam, bár ott is három hónapot egyedül töltöttem, és ő csak néha-néha jött át Szebenbe megtekinteni, hogy vajon hogy és miképpen dolgoztam.

Felkérem tehát az igen tisztelt Igazgató Urat, szíveskedjen nekem egy olyan tartalmú nyilatkozatot kiállítani, mely szerint Igazgató Úr közvetlen felhatalmazásából teljesen önállóan átrendeztem a néprajzi osztályának egy termét (és a többiek újjárendezése finansziális okok miatt egy későbbi időpontra eltolódott). Úgyszintén kérem, arra nézve is méltóztassék nyilatkozni, hogy a múzeumi vezetőség miképpen volt megelégedve az elvégzett munkámmal.

Remélem, hogy Igazgató Úr nem fog reám nehezteni, amiért csak most, azaz akkor írok, amikor valamire szükségem van. Bevallom az igazat: amellett,

hogy egyáltalán lusta levélíró vagyok, még azon kívül azért is kihúztam mindig az Igazgató Úrnak válaszolni a kedves levelére, mivel nagyon nehezemre esik magamat magyarul kellőképpen kifejezni, és hogy kénytelen vagyok mindég valakit megkérni, hogy a magyarul írt leveleimet átnézze. Ezt pedig az ember nem szívesen teszi.

A nyáron megint négy hónapot Brassó megyében töltöttem, úgyhogy ami a Brassó megyei román népviseletet illeti, az anyag gyűjtését befejeztem, és most az anyag redakciójával foglalkozom. (...) ⁹⁵

maradok az Igazgató úrnak őszinte híve
NETOLICZKA Lujza

3.12.

274/1933

Bizonyítvány⁹⁶

Sf. Gheorghe, 1933. december 12.

Alulírott hivatalosan bizonyítom, hogy dr. NETOLICZKA Lujza kisasszony, a „Muzeul Etnografic al Ardealului din Cluj” öre 1932. évi július 26-tól 30-ig felkérésre a Székely Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának egyik termét saját elgondolása és terve szerint újbólrendezte, és a mai muzeális elveknek megfelelő ízléses, gondos és szakszerű munkájával a múzeum vezetőségének elismerését teljes mértékben kiérdemelte.

CSUTAK Vilmos

igazgató

3.13.

Lujza NETOLICZKA CSUTAK Vilmosnak
Kolozsvár, 1934. február 6.

Igen tisztelt Igazgató Úr!

Tessék megbocsátani, hogy csak most érek rá kedves levelére felelni, és a bizonyítványt megköszönni. Mellékelve küldöm az Igazgató Úrnak azoknak a folyóiratoknak és könyveknek az összeállítását, amelyeket én – a könyvtárunk alapján egynehány kiegészítésekkel szükségeseeknek tartok egy néprajzi intézet és múzeum számára. Jelzem, hogy ez csak egy javaslat! Attól függ, hogy az illető múzeumnak mennyi pénze van, és mi tulajdonképpen a célja: csak a saját nép tanulmányozása, vagy az illető országnak összes népei, vagy hogy csak etnográfiával (*Völkskunde*-val) foglalkozik, vagy etnológiával (*Völkerkunde*-val) is. Máskülönb azért is én állítottam össze ezt a listát, mert VUIA igazgató úr annyira le van foglalva, hogy szó se lehetett arról, hogy hogy én kérdezzem, mi az ő véleménye. Kérném tehát az Igazgató Urat ezeket a cédulákat átnézni, és saját véleménye szerint cselekedni! Azokat a folyóiratokat és könyveket, amelyek egy *-gal ellátam, a legszükségesebbeknek tartom.

Ami a saját múzeumunkat illeti, csak annyit mondhatok, hogy mi évek óta egy folyóiratot sem tartunk – kivéve azokat, amelyeket ingyen kapunk! –, és úgy szólván egy könyvet se veszünk! În lipsa de bani!⁹⁷ Az államtól jelenleg nem kapunk egyebet, mint a tisztviselőknek a fizetésüket, és „pentru materiale”⁹⁸, tehát tén-tára, papírra, fűtésre való pénz, és azt se kellőképpen. Helyzetünk tehát minden tekintetben elég rossz!

Ami a „Culegătorul”-t illeti, természetesen szívesen küldjük el az eddig megjelent számot és a következőket is, éspedig – mint az Igazgató Úr mondja – csere alján. VUIA professzor új rendeletet adott, hogy a kegyed becses címére küldjenek egy hivatalos írást a fent említett értelemben, éspedig úgy, hogy kegyedék szíveskedjenek nekünk az eddig megjelent összes publikációkat elküldeni – főleg az ötvenéves jubileumra vonatkozó számot is – és mi kötelezzük magunkat a „Culegătorul” folyóiratunkat rendszeresen elküldeni. Jelzem pedig, hogy ezeket az ügyeket mind *csak hivatalos úton* lehet elintézni, és azért nagyon szépen megkérem a mélyen tisztelt Igazgató Urat, mindig hivatalos levelet küldeni, hogyha valami hivatalos ügyről van szó. Természetesen mindig a legnagyobb készséggel állok az Igazgató Úr rendelkezésére, de ez a mi privát levelezés(ünk) nem számít hivatalos ügyeknek elintézéséinél! Tehát Annuska kisasszony levelezőlapja – legszívesebben üdvözteimet küldöm neki! – nem nyújtható be a szekretariatnál⁹⁹ vagy VUIA igazgató úrnál, mert csak privát dolog! Maradok a kedves Igazgató Úrnak mindig kész híve

NETOLICZKA L.

(Ezt a levelemet most senki nem nézte át. Tessék tehát elnézéssel lenni!)

Jegyzet

1. Vö. OLOSZ Katalin közelebről megjelenő munkája az 1864-es marosvásárhelyi néprajzi kiállításról és az azt megelőző regionális gyűjtésről, amely ORBÁN Balázs néprajzi adatgyűjtésének munkamódszerét is alapozta; a magyar skanzen történetének 1885-ös, 1910-es és 1930-as évekbeli kiemelkedő mozzanatai (LÉNÁRT Anna – SZÓCS GAZDA Enikő, *Magyar Skanzen és a Székely Nemzeti Múzeum*, jelen kötet); a folklórizmus-jelenések sepsiszentgyörgyi nyomkövetése a harmincas–negyvenes években (viseletfelújítás, korondi fazekasok mintakincsfelújítása a Székely Nemzeti Múzeum gyűjteménye alapján, I. SZÓCS GAZDA Enikő, *A székelyföldi szőttesmozgalom és a Székely Nemzeti Múzeum*, jelen kötet) stb.
2. KÓSA László, *Erdély néprajza*. *Etnographia*, 1991/3–4., 197. A tanulmány alapját képező előadás 1988 nyarán hangzott el, de érdembeli alap kutatás Erdélyben azóta is kevés történt ebben a (tudománytörténeti) témában (vö. pl. a KRIZA János Néprajzi Társaság HERRMANN Antal méltató kötetét vagy SZÓCS GAZDA Enikő áttekintését ROEDIGER Lajos néprajzi munkásságáról az Acta (Sicilica) – 1998/II kötetben). A további lépés annál is időszerűbb, mert KÓSA László időközben, nemrég megjelent nagy összegzésével a magyar néprajzkutatás történetéről, már az oda történő beillesztés keretét is megteremtette.
3. Dr. KÓS Károly 1990-ben tartott előadása, I. *Erdélyi néprajzkutatásunk sorsfordulói*. in: *A Duna-menti népek hagyományos műveltsége*. Budapest, 1991.

4. „Szülőföldünk szellemi értelemben egyike Magyarország legkibányászottabb területeinek. A Dunántúl, az Alföld, vagy az ország bármelyik tájegysége, ide számítva a sokat kutatót Ormánságot is, feldolgozottság tekintetében a mi székely megyénk nyomába sem léphet. Levonhatjuk bátran a következtetést: ha van bárhol szülőföldtudomány, úgy nálunk bizonyára van, s ha létezik táj- és népkutatás, úgy méltán beszélhetünk székelyföldkutatásról. Egyetlen magyar tájegységnek sincs olyan felszerelt intézete, mint a mi Székely Nemzeti Múzeumunk, s ez is repesztí szét mindenik falát oldalt és felfelé egyaránt, mert Székely Tudományos Intézeté akar alakulni, hogy a tudományos munka és munkalehetőség minél szélesebb mezéjét nevezhesse a magáénak. A Múzeumot még három kisebb múzeum, számos könyvtár, levéltár, s egy csoport kollégium és gimnázium egészíti ki: mindezek a Székelyföld kicsiny területén oly sűrűn, oly közel egymáshoz, hogy intenzív munkavégzésünk esetén vidéki tudományos élet szempontjából egyetlen európai országnál sem lennének hátrább.” FARAGÓ József. **ORBÁN Balázs második kiadása**. in: *Szülőföldünk*. sz. UÓ., Sepsiszentgyörgy, 1944 (nyara), 93–94.

5. SAS Péter, **KÓS Károly két levele a Székely Nemzeti Múzeumhoz**, jelen kötet.

6. Első kiadása: Csíkszereda (ny. PÉTER Ferenc, Csíksomlyó), 1931.

7. SzNM It. 472-1929/1329. nov. 18.: Jegyzék a DOMOKOS Pál Pétertől vásárolt szőnyegekről (Vö. CSUTAK dec. 14-i levele); SzNM It. 473-1929/1929. nov. 18.: DOMOKOS Pál Péter nyugtája 2000 lejről a moldvai tanulmányútja költségeire felvett összegről; SzNM It. 474-1929/1929. nov. 19.: Igazgatóság a „Comercia” cégnek felvett lemezekre 2500 lej előleget küld; iktatószám nélküli, tehát a borítón szereplő 471-1929-es összegzés a FADGYAS Anna kézírásával: DOMOKOS Pál Péter részére eszközölt kiadások. 1. Comercia-cégnek 1 db. felvett készülékért 3 lemezzel 5800 lej. 2. Comercia-cégnek felvett lemezekért előleg 2500 lej (van még hátrálék 2500). 3. DOMOKOS Pál Péternek moldvai tanulmányútjára 2000 lej. 4. DOMOKOSnak 5 db. csíki festékesért 8000 lej. Összesen 18 300 lej.

8. Párhuzamosan a *Zenei Szemlében* és az *Irodalomtörténeti Közleményekben* is közöl.

9. Vö. VERESS Sándor, **Népzenei gyűjtés a moldvai csángók között**. *Etnographia*, 1931, 133:.

10. NAGY Imre, DOMOKOS Pál Péter és VÁMSZER Géza ekkor együtt készülnek a csíkszeredai múzeumlapításra.

11. NAGY Imre december 17-i válaszából megtudhatjuk, hogy a csíkszeredaiak közül más is járta ekkoriban Moldvát, ha nem is néprajzi gyűjtés céljával. Persze elvileg az is elképzelhető, hogy NAGY Imre a részben Bákó megyéhez csatolt Gyimesekbe készült, ahová eddig is tudjuk, hogy kijárt festeni. Karácsony táján, válaszul a CSUTAKnak, „bemegek a magyar testvéreket meglátogatni Bákú megyében”. Különböző CSUTAK sem ismeretlen a hegyen túl, és BALOGH Jenőnek később azt írja (LÜKÖVEL kapcsolatos levelében), hogy évek óta, tehát valószínűleg már DOMOKOS indulása előtt időszerűnek látta a csángókutatás megkezdését (2.6).

12. Pl. 1932. június 15-i levelében VISKI Károly jelzi CSUTAKnak: DOMOKOS már el is indult Moldvába.

13. Csík- és Háromszék 1703-as adóösszeírása, másolatának sorsa kalandos, DOMOKOS Pál Péter épp most kapta vissza a rendőrségtől, ti. elkobozták tőle – nincs új a nap alatt – egy házkutatás során. Csak negyed évszázaddal később tudta megjelteni (**Háromszék és Csík vármegye adóügyi összeírása 1703-ban. (I. közl.) Történeti Statisztikai Közlemények**, Bp., 1959, 182–195).

14. Az útleírást DOMOKOS egy évre rá adja ki (Gróf TELEKI József, **Úti Jegyzékek (mellyeket az Székelyföldjéről tett G.T.J. az 1799-ik esztendőben)**. Cluj, 1937).

15. Legutóbb: **„Feltett szándékom volt, hogy Romániaba megyek, s ott is maradok...”** (MÁRK Sziódónia-Kata beszélgetése LÜKÖ Gáborral, a továbbiakban **Beszélgetés...**), *Székelyföld*, 1999/11, 48–70.

16. *I.m.* 57. stb.

17. A Iazu Porcului-i házigazdája a **Beszélgetés...**-ben KOCSOR Demeter, a leveleken KOZMA stb. Mindenekelőtt azonban, ami a **Beszélgetések...**-beli visszaemlékezésekben pl. egyáltalán nem szerepel, a levelezésből pontos képet nyertünk LÜKÖ budapesti támogatottságáról.

18. GYÖRFFY István (1884–1939), a neves néprajztudós, ekkor a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárnak az igazgató-őre (a Néprajzi Tár

1924 óta van külön épületben, de csak 1947-től önálló Magyar Néprajzi Múzeum). TELEKI Pál kevéssel LÜKŐ útja előtt, 1930-ban bízta meg GYÖRFFYt, hogy néprajzi előadásokat tartson a PÁZMÁNY Péter Tudományegyetem bölcsészkarán, így kerül keze alá LÜKŐ, akit 1937-ben ugyancsak ő segít a debreceni múzeumi álláshoz. A néprajzi tanszékét GYÖRFFY később fogja megszervezni, viszont 1938-tól a rövid életű Táj- és Népkutató Központ vezetője, amely HERPEI János Székely Nemzeti Múzeumra tervezett intézetének is egyik mintája.

19. Ezzel az eljárással ezidőtájt más esetben is éltek: pl. VISKI és BÁTKY ugyancsak CSUTAK közvetítésével küldtek támogatást néprajzi gyűjtésre pl. OROSZ Endrének 1932. július végén–augusztus elején.

20. Bukaresti segítője Rudolf OPREAN volt, édesapja egykori barátja, aki ekkor a Ministerul Lucrărilor Publice alkalmazottja. Ő ad mellé egy bányásági magyar fiút, akinek közvetítésére nyomán aztán a Valenii de Munte-i szabadegyetem is beajánlja a bukaresti egyetem GUSTI-tanítvány titkára (l. **Beszélgetés...**, 53–54).

21. Dimitrie GUSTI (1880–1955), a román szociográfia és falukutató mozgalom nemzetközi hatású nagy alakja. Ő alapította a bukaresti Falumúzeumot is. LÜKŐ részvesz GUSTI falukutató és falunevelő csapatával 1931 karácsonyán Cornova (Bessarábia), 1932 májusában Drăguși (Fogaraszöld) tanulmányozásában. Cornován Henri STAHL-lal is kapcsolatba került, a másik nagy román társadalomtudóssal – ő is GUSTI-tanítvány.

22. Constantin BRĂILOIU (1893–1958), román zenetudós és zeneszerző, a bukaresti Folklorarchívum megalapítója, a folklorikatás nemzetközi hírnő alakja. LÜKŐnek, aki LAJTHA László tanácsára keresi fel, sokat segít, tőle tanulja a kottaolvasást is, de mindenekelőtt ő irányítja Moldvába, ahol román és magyar anyagot egyaránt lehet gyűjteni, „mindaddig nem foglalkozott velük senki” (**Beszélgetés...**, 56. BRĂILOIU nem is igen ismerhette DOMOKOS Pál Péter közelebről, 1931-ben, kis példányszámban megjelent, a szerző terjesztette könyvét, hiszen CSUTAK sem tudta megvenni Kézírásvárhelyről, pedig neki igazán volt köze hozzá).

23. Vö. még az utolsó, 1933. április 26-i moldvai levéllel. Az okok és ürügyek vélhetően mind közrejátszottak a történetekben.

24. LÜKŐ május 21-én, tehát alighogy hazaért Budapestre, máris levelet ír CSUTAKnak: sajnálja, hogy nem sikerült találkozniuk (Budapestben?), és szeretné elszámolni adósságát. CSUTAK válasza öt nappal későbbi: hiszen az adósságot rég rendezték

25. SzmNm It. 103-1937. **A moldvai csángók I.** KISS Árpád bukaresti ügyvéd közvetítésével jut a múzeumba, ugyancsak közvetítésével küldik a köszönőlevelet.

26. TÓKÉS Béla, GYÖRFFY István unokaöccse református teológus-hallgatóként kapcsolódik be a két világháború közti magyar néprajzkutatásba. Dolgozatai Budapesten jelennek meg (**A mezőegri magyar viselet**, NÉ, 1934, 68–76. **A magyar palatka viselet**. *Ethn.* 49, 192).

27. Aláhúzott, sajnós, olvashatatlan szó.

28. Törölve az eredeti pontosítás: *tanítónak*. Nyilván, a lényeg az alkalmazás, nem a mikéntje.

29. A boríték nélküli levelet tehát maga DOMOKOS vihette le CSUTAKnak, az 1929-es jubileumi eseménysorozat előkészítése alkalmával, amelyben NAGY Imrénének is része volt.

30. Az 1929-es jubileumi ünnepségek alkalmával megszervezett tárlat, vö. TÓTH Szabolcs, BOÉR Hunor, **Közművelődési rendezvények a Székely Nemzeti Múzeumban a két világháború között**, jelen kötet.

31. SzmNm It. 471-1929

32. Ad SzmNm It. 471-1929.

33. SzmNm It. 474-1929, akárcsak a Comericiának küldött kísérőlevél másolatán. FADGYAS Anna megjegyzése a lap alján is: 2500 Leu exp. 1929. nov. 19.

34. SzmNm It. 402-1929.

35. A levelezőlapon cím: DAZBEK Géza casier, Bacău-Gara, pentru D.P.P.

36. DOMOKOS névjegykártyájának hátára írt üzenet. Elöl címként: DAZBEK Géza, Bacău-Gara.

37. A támogatást a jobb sorsra érdemes ügyre CSUTAK ugyan megelőlegezte DOMOKOSnak, de érdemi döntés csak a decemberi ügyvezető-tanácsi gyűlésen történthetett (ilyen gyűlést évi három, igazgatóválasztmányit pedig évente egyet tartottak).

38. Az elnökség kaphatott megbízatást két ügyvezető tanácsi ülés között-tiekre.

39. A levél tartalmából ítélve 1931. nyár végi levél.

40. Nicolae IORGA nyári szabadegyetemei, az első világháború előtti, majd a két világháború közti román tudományos-művelődési élet jelentős rendezvénysorozata (1908–1914; 1921–40). Utóbbinak romániai magyar résztvevője is volt.

41. GYÖRFFY itt téved: LÜKŐék 1920–25 között Gyulán laktak, ahol sok román élt. (l. **Beszélgetés...**)

42. Székelyföldi munkájának eredményét lásd: LÜKŐ Gábor, **Székely títzhelyek**, ill. **Székely házak**, *Néprajzi Értesítő*, 1932, 76–77, ill. 77–81. Utóbbi adatközlés két kisbaconi, egy-egy sepsiszentkirályi, illetve szárazajtai házra, valamint ugyancsak erdővidéki eszterénkra vonatkozik, a leírás mellé telek- és épületalrajzokat stb. is mellékel.

43. SzmNm It. 273-1931. A megadott bukaresti cím: Bul. Carol nr. 58. A levél alján CSUTAK megjegyzése ceruzával: Mell. 17 db. fotográfia. Alatta FADGYAS Anna titkárnő írása: A 17 db. fotográfia beletárolva: N. 3832–3843. sz. a.

44. Az Astra háromszék megyei fiókja ekkor alakult meg. Hivatalos szándéknyilatkozatában a Székely Nemzeti Múzeumról pl. nagyon tisztességesen, pozitívan nyilatkozott, sőt támogatására szólított fel. Valójában azonban mindenekelőtt a román „kulturmissziós” feladatokra hozták létre, kiemelten a románosítást szolgálta. Nem ellenőriztük, mire gondol LÜKŐ.

45. A postabélyegző igazolja a feladás helyét, a levelezőlapot a Református Székely MIKÓ Kollégiumba címezte.

46. MNM Néprajzi Tára fejléces papíron.

47. GYÖRFFY tovább a székely és a román bocskor íránt érdeklődik, adatokat, rajzot stb. kér

48. Ez az első moldvai LÜKŐ-levél, sajnos nem került be az irattárba, amint azt az iratsomó FADGYAS Anna-feltűntette lajstroma is bizonyítja. Lehet, hogy CSUTAK mellékelte valamelyik budapesti levélhez, bár erről nem esik bennük szó.

49. A levél másik felében a telkes bocskort tárgyalja, majd egy szíveséget kér GYÖRFFY-től, illetve VISKITől és BÁTKY-tól: a háromszéki népviseletről vonatkozó adatokra volna szüksége az azt újraéleszteni kívánó mozgalommal összefüggésben. Kézírással megjegyzés a levél végén: két bocskor-fényképet mellékel és kérdezi, járjon-e még utána adatoknak, illetve honnan.

50. A levél hivatalos, rövidített hivatalos titullussal (valóságos belső titkos tanácsos).

51. A levél többi háromnegyede a székely és román bocskor, illetve a háromszéki és egyáltalán a székely népviselet kérdésére vonatkozik

52. A levél másik fele a népviselet- és a bocskorkérdést folytatja, utóiratban VISKI Károlynak üzen, találkozássukat egyeztessék.

53. A borítékon Sábăoani, jud. Roman, post restant (Szabófalva).

54. (Csendőrségi) körzeti felügyelő.

55. A **Beszélgetés...** szerint Merszefalva (Mircesti) községközpontban tartóztatták le – elmulasztotta jelentkezni előzetesen a csendőrőrsön. A helyet illetően nyilván a levélbeli adat a hiteles.

56. Őrsre (rom.).

57. Post restant Sábăoani-ba (jud. Roman).

58. A tanács nem volt alaptalan: LÜKŐ Călugăreni-ben ismét a csendőrségen köt ki, de ezúttal megúszta, és a szomszédos faluban („Jurăscă Pojănăia” – Poiana-Iurașcu) rejtegeti egy öregasszony a választás napján (**Beszélgetés...**, 62).

59. A postabélyegző dátuma (a levél datálatlan).

60. A népvétet nem írjuk át, ahogy azt érzékenységeket kímélendő szokás, ti. a moldvai csángók így használják, minden pejoratív jelleg nélkül, LÜKŐ is ezért élhet vele.

61. Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Tára fejléces levél, alatta CSUTAK megjegyzése: Válaszoltam VIII/8-án. Lapalji jegyzetekben ugyancsak CSUTAK számvetése, letisztázva I. válaszlevelet.

62. A levél befejezése ezúttal is háromszéki népviselet tárgyú.

63. Keltezés mellett: Ad 698/1932. A lap alján: Nagyságos CSUTAK Vilmos múzeumigazgató úrnak, Sepsiszentgyörgy. A levél végén CSUTAK megjegyzése: Választ írtam aug. 1-jén.

64. A levél végén CSUTAK rövid számvetése, illetve megjegyzése: a megadott címekre a kért összegeket elküldte.

65. CSUTAK megjegyzése a levél végén: Válasz augusztus 1-jén.

66. LÁSZLÓ József (1902–1932) természetrajzánár, dr. LÁSZLÓ Ferencnek, a Székely Nemzeti Múzeum tudós igazgatójának a fia. A múzeumban is elsősorban a természettudományi táron dolgozott. 1932-ben öngyilkos lett. CSUTAK vele kapcsolatos terveit I. a válaszelevélben (2.20).

67. CSUTAK itt idézi az egész bekezdést, egészen addig, hogy két hézig Szabófalván fog tartózkodni (2. 9.).

68. Klézsei tartózkodása idején, de inkább a bákói postahivatalból írhatta. A bélyegző nem olvasható. FADGYAS Anna megjegyzése a levelezőlapon: Válasz ment 1932. VIII/4.

69. Itt: telkek (rom.).

70. Istálló (rom.)

71. A levelezőlapot FADGYAS Annának diktálta, az irattári piszkozat aláíratlan.

72. A levél tartalmából következőleg, de mindenképpen Magyarország.

73. Lapalji megjegyzésben CSUTAK kéri FADGYAS Annát, állítsa össze a listát – piszkozatát csatolják is a levélhez október 5-én (I. Ad SzNM It. 192-1932).

74. SzNM It. 192-1932

75. Jugani-ba (com. Mircęsti, jud. Roman) címezve.

76. A **Beszélgetés**... alapján BALÁN Ilonka, Bogdánfalváról.

77. FADGYAS Anna megjegyzése a levélmásolat végén: Melléklet 3 db. boríték felbélyegezve = 21 lej.

78. Sem ez, sem a FADGYAS Annának küldött lap nem került be az irattári csomóba.

79. FADGYAS Anna megjegyzése a hátoldalon: 1933. március 28-án küldte el, a kérthez képest a **TOLDI**ból is két példányt, a **TOLDI szerelméből** egyet.

80. Két nappal korábban GYÖRFFYnek is jelezte, hogy LÜKŐTől a napokban régóta várt levelet kapott – a március 17-ét.

81. A BRÁILOIU vezette Román Zeneszerzők Egyesülete.

82. Ezt a levelet már valószínűleg nem olvashatta LÜKŐ, hiszen két nappal korábban letartóztatták.

83. VERESS Sándor ekkor huszonhat éves, képesített okleveles zene-tanár, és 1929 óta a MNM Néprajzi Tárában dolgozik. Két évvel korábban már közölt moldvai gyűjtéséből (VERESS Sándor, **i.m.**, ill. UÓ., **Adalékok a moldvai csángók títzhelyeihez**. *Néprajzi Értesítő*, 1931, 27–30). BARTÓK és KODÁLY tanítványaként, a Magyar Néprajzi Lexikon és **Moldvai gyűjtése** (*Magyar Népköltési Gyűjtemény*, XVI. Kötet, Bp., 1989, 24. o.) szerint elsőként ő gyűjtött szakszerűen népzenei anyagot a moldvai magyaroktól, 1930. július 11. és augusztus 11. között. A Magyar Néprajzi Társaság és a néprajzi múzeum mellett őt is a bukaresti Román Zeneszerzők Egyesülete támogatja, de románul nem tud. Ezért is terveznek LÜKŐvel közös utat, amelyre csak azért nem fog sor kerülni, mert LÜKŐt közben kiutasítják. A levélben említett édesapa, aki első útján kísérőjeként a román nyelvtudás is biztosította, a jeles történész, akinek a román történeti forrásközlés is olyan sokat köszönhet (Andrei VERESS név alatt). CSUTAK válaszelevelének címzéséből is pontosíthatóan, ekkor már nyugdíjas.

84. „Mélyen tisztelt Igazgató Úr! Mivel LÜKŐ Gábor barátom jelenlegi tartózkodási helyét nem tudom pontosan, nagyon kérem, szíveskedjék a mellékelt levelet címére elküldeni. Fáradtságát előre is nagyon köszönve, vagyok igaz tisztelő híve, VERESS Sándor. Budapest, 1933. ápr. 20.”

VERESS Endre levele CSUTAK Vilmosnak 1933. április 19-én:

„Kedves Barátom! Magam részéről is kérlek, légy szíves fiam mellékelt levelét címzethez juttatni, mivel nem biztos benne, merre mázskál jelenleg. Ez pedig azért sürgős, mivel jövő hó végén maga is szeretne másodsor bemeni csángóföldre fonográf-gépével, s reméli, hogy vele fog tartani. Most értesülvén, hogy az Erdélyi Múzeum-Egyesület idei vándor-gyűlést nálatok tartja, hivatalos felszólításra szívesen vállalkoztam felolvasás tartására, s így remélem, eljuthatok hozzád, hogy életed nagy művét, a semmiből teremtet múzeumot is láthassam, mivel sajnos nálatok még soha nem jártam. Szíves köszönettel és üdvözléssel, régi barátod, VERESS Endre.”

85. L. mint három jegyzettel előbb.

86. LÜKŐ kiutasításakor a fonográfhangerek veszték oda. Kérésére adatközlőt BALLA Péter keresi fel újra, 1934-ben (**Magyarok Besszarábiában és Bukovinában** – BALLA Péternek tulajdonított jelentés 1934-ből, *Székelyföld*, 2000/7, 48).

87. Tehát találkoztak személyesen, és CSUTAK szerette volna más, valószínűleg székelyföldi gyűjtésre irányítani. L. még a GYÖRFFY Istvánnak TÖKÉS Béla ügyében írt levelét.

88. Románul is természetesen, felül, alatta a magyar szöveg, ráírva a másolatra: bélyeg 14+2=16 lej

89. Az újabb ügyet indító levelezés a „LÜKŐ Gábor ügye” iratsomóhoz van csatolva. Sajnos, GYÖRFFYnek a július 30-i levélre írt augusztusi válasza hiányzik – szerencsés ez az egyetlen hiánya a csomónak.

90. Ezt az első levelezőlapot a Református Székely MIKÓ Kollégiumba címezi – végülis református lekezőnövendék, a másikat már a múzeumba (Muzeul Național Secuces), múzeumi igazgató úrnak – akkor már lefogták a csendőrök, és elsősorban az igazolópapírját adó intézmény segítségére számíthat.

91. Zilahi református esperes.

92. BALLA Péter a **Magyar Néprajzi Lexikon** szerint Hajdúszoboszlón született. Az ekkor huszonöt éves fiatal kutató egy éve munkatársa a Néprajzi Múzeumnak, de – mint az már említésre került LÜKŐ moldvai gyűjtésének befejezése kapcsán – már 1931-ben gyűjtött a bukovinai és moldvai magyarok között.

93. A Református Székely MIKÓ Kolégiumban ti., CSUTAK másik nagy intézményében – a felajánlott munkatárs nyilván egy fiatal tanár lett volna.

94. A nyugta 270 lejről van kiállíva, mely összeget KÁDÁR Géza elismeri, hogy felvette CSUTAKtól a TÖKÉS Béla letartóztatása alkalmából felmerült költségei, kiadásai megtérítésére 1933. november 26-án.

95. A családjáról ír, és CSUTAK családja felől érdeklődik.

96. Okmánybélyeggel ellátott, magyar nyelvű igazolás, kísérőlevele következő napra datált.

97. Pénz hiányában (románul).

98. Anyagköltségre (románul).

99. A titkárságnál (románul).

Köszönetnyilvánítás

A dolgozat a „Centrumok” program eredménye. A programot az ARANY János Közalapítvány támogatja. Ezúton is köszönjük.

(A családnevek majuszkulázását, beleértve az idézeteket, kötet szerkesztési szempont indokolja.)
Szerk. megj.)

Date privind activitatea organizatorică a Muzeului Național Secuiesc în cercetarea etnografică din perioada interbelică

(Rezumat)

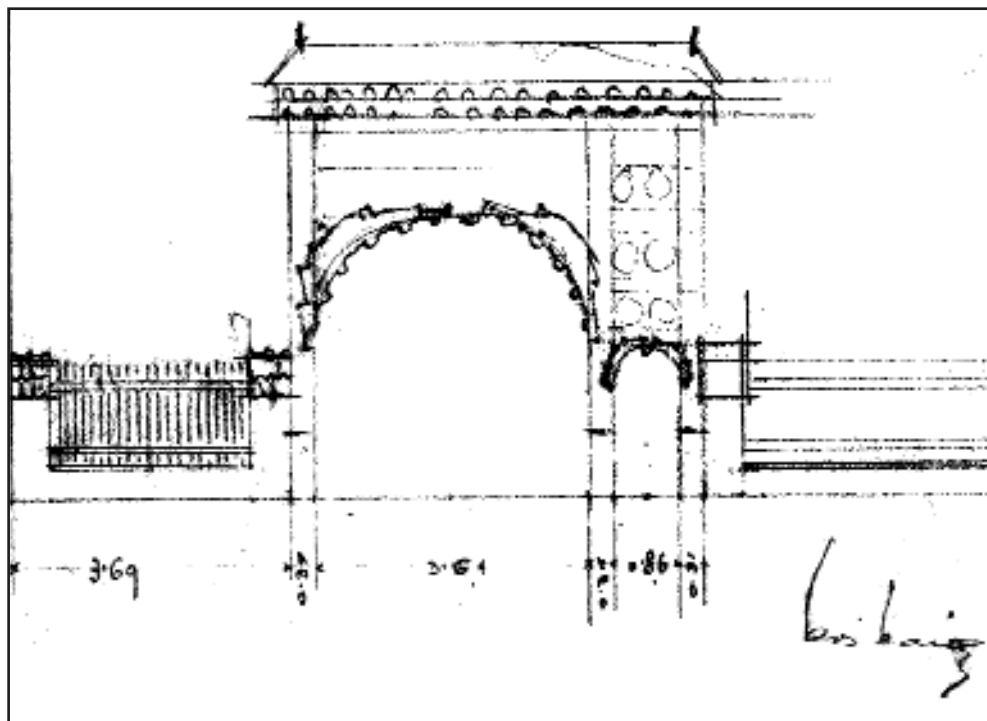
În anii 1929–34 Muzeul Național Secuiesc s-a remarcat în etnografie nu numai datorită realizării secției sale în aer liber. A avut o activitate importantă și în cercetare, respectiv în organizarea acesteia. Documentele publicate conțin numeroase noutăți privind istoria etnografiei. În anul 1929, munca de teren a lui Pál Péter DOMOKOS, cea care a fundamentat opera sa monumentală **Maghiarii din Moldova (A moldvai magyarság, 1931)**, a fost susținută în mare parte de Muzeu, iar DOMOKOS se dovedește că a fost primul, care a cules folclor maghiar în Moldova cu fonograf. În strânsă colaborare cu etnografii din Ungaria, Muzeul a asigurat baza logistică și în cazul cercetărilor moldovenești ale lui Gábor LÜKŐ, sprijinit și de D. GUSTI și C. BRĂILOIU. Sfântugheorghenii au fost solicitați să dea ajutor până și în cazul unei colegi finlandeze, care a avut misiunea de a verifica existența unui grup de conaționali deportați mai demult în zonele gagauze ale Besarabiei. Muzeul a fost apreciat de instituțiile similare românești, care în anumite privințe au funcționat în condiții la fel de grele. A acordat sprijin unor cercetători din zona Sălajului până dincolo de Nistru, inclusiv în cazuri când a fost nevoit să-i scape din arestul jandarmeriei, ceea ce pune în evidență și alte obstacole în fața muncii științifice din perioadă, alături de lipsa de fonduri și de specialiști formați.

Data About the Organizational Activity of the Székely National Museum as Ethnographical Research between the Two World Wars.

(Abstract)

In the years 1929–1934 the Székely National Museum had become popular in ethnography not only due to the achievements of its open-air department. It had also an important activity in the research-work, respectively in its organization. The documents published contain various news about the history of ethnography. In 1929, the work in the province carried out by Pál Péter DOMOKOS, the one that had put the basis to his monumental work *The Hungarians of Moldavia, 1931*, was to a large extent sustained by the museum and DOMOKOS proved to have been the first to cull Hungarian folklore in Moldavia with a phonograph. In tight collaboration with the ethnographers in Hungary the museum assured the logistic basis for the research-work in Moldavia of Gábor LÜKŐ. Supported also by D. GUSTI and C. BRĂILOIU. The museum were asked to help even in the case of a Finnish colleague, who had been given the task to verify the existence of a group of conationals deported long time before in the Gagauze zones of Bessarabia. The Museum was appreciated by similar Romanian institutions, which in some regards functioned in the same difficult conditions. It had granted support to research-work in the region of Szilágy/Sălaj over the Nistru, inclusively in cases when he had to save from the arrest of the gendarmerie, fact that stresses other obstacles in the way of scientific work during that period, besides the lack of funds and learned specialists.

1. ábra A legrégebb álló székelykapu (1733, Dálnok) KÓS Károly 1912-es tervvázlatának (a Székely Nemzeti Múzeum utcai kerítése részletén).

